

FRIEDRICH
EBERT
STIFTUNG

БЪЛГАРИЯ В ОБЩАТА ЕВРОПЕЙСКА ОТБРАНА

Център за изследване на политиките в сигурността и отбраната
Фондация Фридрих Еберт

БЪЛГАРИЯ В ОБЩАТА ЕВРОПЕЙСКА ОТБРАНА

Авторски колектив:

Захарин Марков
Иван Иванов
Атанас Начев
Георги Цветков
Пламен Халачев

София
2018

Съдържание	увод	3
1. ГЛАВА ПЪРВА: ОБЩИ ПОЛОЖЕНИЯ И ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА РЕАЛИЗАЦИЯ НА СЦЕНАРИИТЕ, ОПИСАНИ В „ДОКУМЕНТ ЗА РАЗМИСЪЛ ОТНОСНО БЪДЕЩЕТО НА ЕВРОПЕЙСКАТА ОТБРАНА“		5
1.1	Европейският съюз сега – обща характеристика на възможностите за отбрана	5
1.2	Къде сме ние?	9
1.3	Проблеми пред общата европейска отбрана	12
1.4	Перспективи за развитие на общата европейска отбрана	12
1.5	Перспективи за развитие на въоръжените сили на България и участие в общата европейска отбрана	15
1.6	Изводи и предложения	16
2. ВТОРА ГЛАВА: МОДЕРНИЗАЦИЯТА НА БЪЛГАРСКАТА АРМИЯ		18
2.1	Сегашно състояние на проблема „модернизация“	18
2.2	Перспективи за неговото решаване	18
2.3	Рискове пред модернизацията на въоръжените сили	23
2.4	Изводи и предложения	24
3. ТРЕТА ГЛАВА: РАЗВИТИЕ НА НАУЧНИТЕ ИЗСЛЕДВАНИЯ И ИНОВАЦИИТЕ ЗА НУЖДТЕ НА БЪЛГАРСКАТА АРМИЯ		26
3.1	Анализ на състоянието на организацията на научните изследвания във въоръжените сили	26
3.2	Изводи и предложения	32
4. ЧЕТВЪРТА ГЛАВА: РАЗВИТИЕ НА СОЦИАЛНАТА ПОЛИТИКА И РЕИНТЕГРАЦИЯТА НА ВОЕННОСЛУЖЕЩИТЕ В ОБЩЕСТВОТО		34
4.1	Анализ на сегашната социална политика на Министерство на отбраната	34
4.2	Резултати от нейното прилагане	37
4.3	Предложения	40
5. ПЕТА ГЛАВА: КАК ЩЕ СЕ ОТРАЗЯТ СЦЕНАРИИТЕ ВЪРХУ РАЗРЕШАВАНЕ НА ПРОБЛЕМИТЕ С НЕКОМПЛЕКТА И РЕЗЕРВА ВЪВ ВЪОРЪЖЕНИТЕ СИЛИ		42
5.1	Състояние на окомплектоването с личен състав и анализ на средата	42
5.2	Предложения	50
ОБЩИ ИЗВОДИ И ПРЕДЛОЖЕНИЯ		51
СПИСЪК НА СЪКРАЩЕНИЯТА		52

Увод

Темата за общата европейска отбрана не е нова и води началото си още от далечната 1950 г. Инициативата за нея принадлежи на френския икономически съветник и политик Жан Моне, който се посвещава на каузата за европейската интеграция. Той е и вдъхновителят на „Плана Шуман“, предвиждащ сливане на западноевропейските тежки индустрии. Жан Моне предлага на френския премиер Рене Плевен и външния министър Робер Шуман проектите, на основата на които, на 24 октомври 1950 г., Плевен официално представя пред френското Национално събрание план за създаване на европейска армия (т.нар. „План Плевен“¹). Според Моне, създаването на европейска армия не може да е резултат от механичното обединяване на националните въоръжени сили, което, на практика, би означавало коалиция от стария тип. „На общите цели следва да отговарят и общи организми. Единната европейска армия, формирана от хора, принадлежащи към различни европейски нации, в максимална степен трябва да осъществи сливането на всички съставляващи я човешки и материални елементи, под единно политическо и военно европейско командване“.

Тази идеята минава през редица дебати и обсъждания и към края на 1951 г. се оформя кръг от държави, готови да сформират европейската армия. Това са шестте държави, създали ЕС - Западна Германия, Франция, Италия, Белгия, Холандия и Люксембург. На 27 май 1952 г., външните министри на Франция, Италия, Белгия, Холандия и Люксембург подписват в Париж договор, с който се създава Европейска отбранителна общност². Първият член гласи: „С този Договор, Високите договарящи се страни създават Европейска отбранителна общност, имаща наднационален характер, с общи учреждения, общи въоръжени сили и общ бюджет“. Подчертава се, че общността има изключително отбранителни цели и функционира само на европейските територии на държавите-членки (Чл.2 и 120). Договорът предвижда още еднаква униформа,

единна система за подготовка и еднородно въоръжение, минимален срок на задължителната военна служба 18 месеца и общ дисциплинарен устав. С Договора за Европейска отбранителна общност се създават и обща система от органи за управление: Комисариат, Обща асамблея, Министерски съвет и съд.

Държавите от Бенелюкс и ФРГ ратифицират договора в началото на 1954 г., а правителството на Италия отлага ратификацията му. На 30 август 1954 г. правителството на Пиер Мендес-Франс, предлага на Националното събрание на Франция да ратифицира Договора за Европейската отбранителна общност. Парламентът обаче отхвърля ратификацията с 319 срещу 264 гласа (при 43 въздържали се). Така идеята за Европейска отбранителна общност (ЕОО) се проваля.

Защо се представят тези исторически факти? Защото днес някои от идеите заложили в тогавашния договор за Европейска отбранителна общност, могат да станат основа за изграждането на Обща европейска отбрана. Оттогава са изминали 64 години, през които никога не е стоял така сериозно въпросът за обща отбрана, както сега. В началото на 21 век са приети редица документи относно общата отбрана на съюза. На 3 юни 1999 г. на съвещанието на Европейския съвет в Кьолн се поставя началото на европейската политика за сигурност и отбрана (ЕПСО)³. Следват 14 заседания на ЕС по проблемите на общата отбрана, на които са приети 11 документа, свързани с отбраната и сигурността. За да се стигне до 11 декември 2017 г., когато Европейския съвет установява Постоянно структурирано сътрудничество (ПСС). В него участват всички държави — членки на ЕС, с изключение на три — Дания, Малта и Обединеното кралство.

На 6 март 2018 г. Съветът приема и пътна карта за осъществяването на Постоянно структурирано сътрудничество. Постоянното структурирано сътрудничество (ПСС)⁴ е всъщност разработване на общи проекти за закупуване на въоръжение и

1. <http://www.fransamalingvongeusau.com/documents/dl2/h6/2.6.1.pdf>

2. <http://aei.pitt.edu/5201/1/5201.pdf>

3. https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/ESDP_10-web_0.pdf

4. https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/34226/permanent-structured-cooperation-pesco-factsheet_en

модернизиране на националните армии на страните в ЕС. Принципът на участие в ПСС изисква всяка страна да отделя финансов ресурс. Ако изпълнява критериите за участие, участва. В момента, в който спре да изпълнява критериите, е предвиден механизъм за изключване.

През юни 2017 г. е приет Европейски фонд за отбрана. Той е част от Европейския план за действие в областта на отбраната (ЕПДОО)⁵, който има за цел подкрепа на конкурентоспособността на европейската отбранителна промишленост. Европейският фонд за отбрана трябва да се превърне в главен фактор за бъдещето на европейската отбрана. Той съдържа два компонента „научни изследвания“ и „способности“. Първият компонент е с бюджет от 90 млн. евро до края на 2019 г., а след 2020 г. бюджетът възлиза на 500 млн. Вторият компонент има общо 500 милиона евро за 2019 г. и 2020 г.. След 2020 г. са предвидени по 1 милиард евро годишно, като очакванията са с мултиплициращ ефект да бъде генерирана обща инвестиция за развитие на отбранителни способности в размер на 5 милиарда евра годишно. До момента по Европейски фонд за отбрана са обявени 17 проекта за модернизиране на армиите и изграждане на общи отбранителни способности. България е заявила участие в 3 проекта (Създаване на мрежа от логистични хъбове, Трансгранична военна мобилност и Надграждане на системата за морско наблюдение) и като наблюдател в още три (Създаване на медицинско командване на ЕС, Пакет способности за справяне с бедствия и аварии и катастрофи, Разработване на система за огнева поддръжка от закрити позиции). Една от целите на този фонд е унифициране на европейските оръжейни системи и типове въоръжение.

Проблем на европейската военна индустрия са различните оръжейни системи. В ЕС има 176 вида оръжейни системи, а в САЩ са 30. В ЕС има 17 типа основен боен танк, а САЩ - 1. В ЕС има 20 типа самолети, а в САЩ – 6. Това води до финансови загуби от порядъка на 50 до 100 млрд. евро на година. За тяхното пре-

одоляване са необходими общи обществени поръчки и съвместни проекти. Данните показват, че ЕС изразходва общо около 40% от военния бюджет на САЩ, но генерира само 15% от американските военни способности.

Важен за изграждането на общата отбрана е приетия на 7 юни 2017 г. от Европейската комисия „Документ за размисъл относно бъдещето на общата европейска отбрана“⁶. В него се очертават основните тенденции и предизвикателства на бъдещата европейската отбрана. В документа са посочени варианти по три различни сценария за преминаване към съюз за сигурност и отбрана. Тези сценарии не са взаимно изключващи се, а се основават на различна амбиция по отношение на съвместните действия в областта на сигурността и отбраната в рамките на ЕС. Влияние върху това кой сценарий да бъде избран оказват промените както в средата за сигурност, така и в самия съюз. В последните години ЕС преживява дълбока трансформация по отношение на военната си мощ. Вече много от политиките от ЕС са наясно, че Европа трябва да поеме отбраната и сигурността си в свои ръце. Това е задачата за бъдещето. Дебатите в тази посока трябва да продължат. Общата европейска отбрана обаче не трябва да окаже влияние върху сътрудничеството между ЕС и НАТО. То трябва да продължи в дух на пълна откритост и прозрачност, при пълно зачитане на самостоятелното вземане на решения и съответните процедури на двете организации и в тясно сътрудничество и с пълноценното участие на държавите-членки.

Къде е мястото на България в тези събития? Как ще се впишат българските въоръжени сили в общата европейска отбрана? На тези и на някои други въпроси се търси отговор от авторите на тази публикация.

Организирането и провеждане на изследването и конференцията, на която са представени и дискутирани резултатите, са в рамките на съвместен проект на ЦИПСО и Бюро България на Фондация Фридрих Еберт.

5. http://europa.eu/rapid/press-release_IP-17-1508_en.htm

6. https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/reflection-paper-defence_en.pdf

1. Първа глава

Общи положения и възможности за реализация на сценариите, описани в „Документ за размисъл относно бъдещето на европейската отбрана“

Захарин Марков

Въпросът за общата европейска отбрана не е нов, но напоследък все по-устойчиво се задържа като тема в публичното говорене. За неговата актуалност може да се съди и по факта, че вече има и официална публикация на Европейската комисия, която налага темата в дневния ред на държавите-членки на Европейския съюз. Официалният превод на тази публикация е „Документ за размисъл относно бъдещето на европейската отбрана“ и е публикуван на сайта на Европейската комисия през месец юни 2017 г. На този етап документът има за цел да даде начало на дискусиата по този въпрос. Очевидно е желанието на Европейския съюз да има по-значима роля във формирането на глобалното управление и глобалната сигурност. Всъщност, въпросът не е в това дали да има обща европейска отбрана, а по-скоро е в посока „Кога и при какви условия тя ще се осъществи?“ Посоката на този начин на мислене се обуславя не толкова от настроенията или желанията на една или друга група политици или партии, а от обективните условия на значението на Европа в съвременния свят. Цялата история на човечеството се е развивала като европоцентрична и съвсем естествено е и сега Европа да се опитва да заеме ключово място в съвременните събития. Това, разбира се, съвсем не е лишено от основание. По данни на различни организации Европейският съюз (ЕС) е една от трите най-големи икономически сили в света⁷. Така например за 2017 г. Китай се сочи като най-голяма икономика с 23,1 трилиона долара икономическа продукция. На второ място се сочи ЕС с обем на икономическата продукция 19,9 трилиона долара, а на трето място САЩ с обем на продукцията 19,4 трилиона долара⁸. Трите икономики заедно произвеждат почти

половината от световната икономическа продукция и е нормално при това положение ЕС да има претенции за играч от световна величина. Практиката показва обаче, че на сегашния етап ЕС не се възприема като сила, която може да влияе върху глобалната политика и формирането на световния ред. Причините за това са най-вече в това, че ЕС не е държавно образowanie и доскоро се е възприемала просто като голяма зона за свободна търговия. През последните години обаче това започва бавно да се променя. В доклад на ЦРУ⁹ се посочва, че ЕС не е федерация в истинския смисъл на думата, но е нещо повече от свободна търговска асоциация. Според този доклад се забелязва наличие на атрибути, които са характерни за независимите нации – собствен флаг, обща валута (за някои от страните-членки), способности за законодателни действия и дипломатическо представителство, както и обща политика за сигурност в отношенията с външни партньори. Явно е, че Европа се променя, а в каква посока ще се развият промените в голяма степен зависи от разрешаването на проблема „обща европейска отбрана“.

1.1 Европейският съюз (ЕС) сега – обща характеристика на възможностите за отбрана

Политически аспекти

Какво представлява ЕС сега? Както вече се посочи към този момент, ЕС се възприема повече като голяма икономическа зона, а не като глобален играч. Той е обединение на 28 (все още) държави. Всяка една страна-членка е самостоятелна и независима, със свои **национални** приоритети, своя армия, външна политика и икономика, подчинени на националните им интереси. Членството в ЕС те възприемат по-скоро като възможност за постигане на тези национални цели, отколкото като сътрудничество в името на общи цели. Независимо от наличието на някои европейски структури, ЕС не е в състояние да провеж-

7. <https://www.thebalance.com/world-s-largest-economy-306044>

8. Rank Order GDP, CIA World Factbook

9. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ee.html>

да самостоятелни политики в основните области. При формирането на такива политики европейските структури зависят от решенията на националните правителства за осъществяване на своите намерения.

Освен тази политическа раздробеност, ЕС е разделен и по един друг критерий – Шенген-не-Шенген. Не е много ясно кои точно територии и как се защитават. Оказва се, че има страни, които трябва да бъдат част от общата европейска отбрана, но някак си остават извън територията на Шенгенската зона. Това е основание за много други въпроси.

От политическа гледна точка неясен изглежда и статутът на държавите по критерий “НАТО-не-НАТО”. В ЕС има държави, които не са членки на НАТО и нямат задължения към него. От друга страна, има държави в Европа, които не са членки на ЕС, но са членове на НАТО. Не е ясно дали те ще бъдат съгласни да предоставят своите формирования за защита на ЕС, към когото нямат ангажименти. Дебатът “НАТО – ЕС” очевидно също е на дневен ред.

Държавите-членки на ЕС, са разделени и по критерий “валута”. Част от страните са членки на еврозоната и използват еврото като валута. Има държави обаче, които са запазили националните си валути и имат различна фискална политика. Това как ще се отрази на общата европейска отбрана също е въпрос за изясняване.

И най-накрая, но не последно, въоръжените сили (ВС), както се знае, са елемент на външната политика. Този дебат също е важен дори и само заради това “Кой и как ще се разпорежда с общите европейски сили и каква външна политика ще се провежда?”.

Всичките тези, очевидно ключови положения пораждаат и редица въпроси, като:

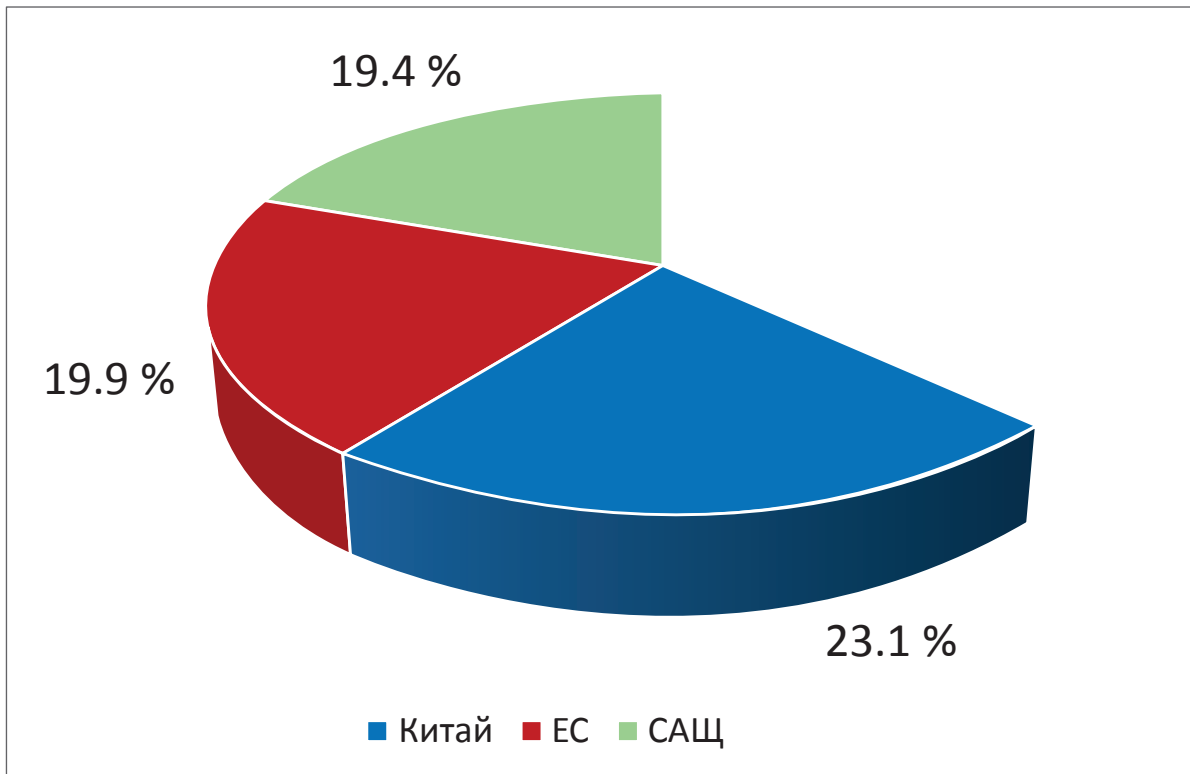
- Има ли достатъчно общи неща между страните от ЕС, за да изградят обща европейска отбрана?
- Коя точно територия ще се отбранява – тази на Шенген или разширената и как това ще се впише в дневния ред на НАТО (става дума за страните не-членки на ЕС)?
- Как ще се извърши изграждането на ВС на ЕС, на какъв принцип и как ще се използват (особено деликатен е въпросът с ядрените средства на Франция)?
- Как ще се набира и обучава съставът, ще може ли един гражданин на една държава, израснал и учил в друга да бъде военнослужещ в нея?
- Как ще се реши въпросът със сега съществуващите вътрешни коалиции – на б-те, на 9-те, по региони...?
- И най-накрая, как ще се преодолеят противоречията между водещите страни за подходите към изграждане на общата европейска отбрана?

Въпроси, на които към момента няма добри отговори.

Икономически аспекти

В икономически план ЕС, статистически, може да се разглежда като втора икономическа сила в света¹⁰. По размер на БВП (сумарно за ЕС) той се нарежда след Китай и преди САЩ (фиг. 1).

10. <https://www.thebalance.com/world-s-largest-economy-306044>

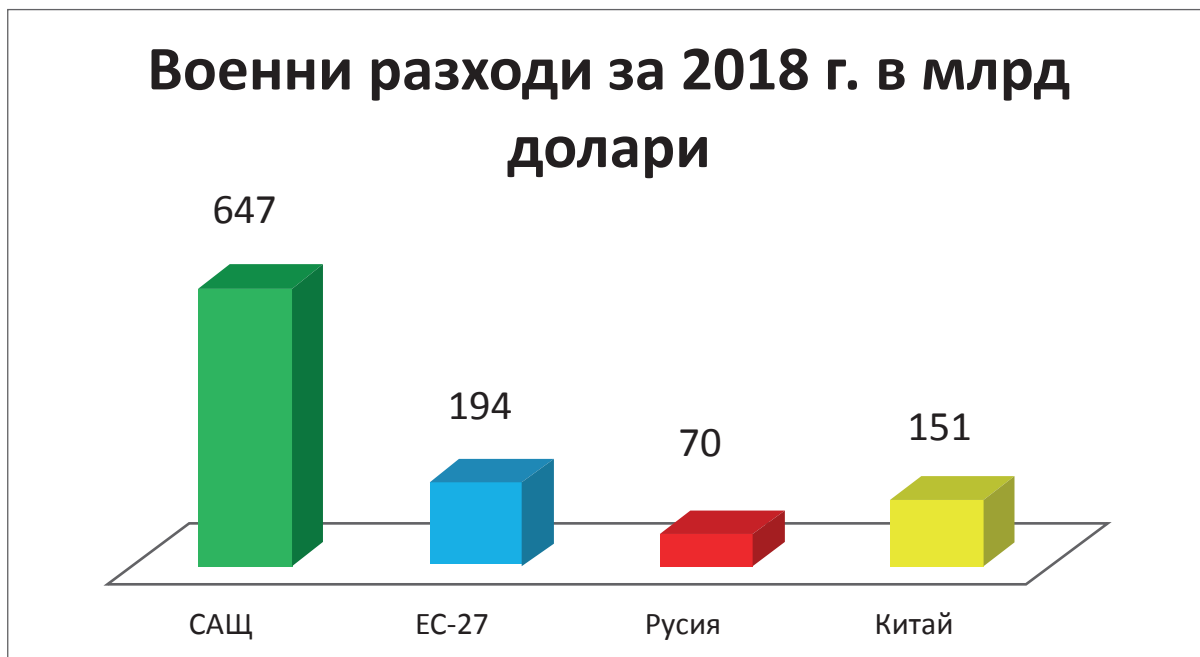
Фиг. 1: Сравнение на трите водещи икономики в света за 2016 г. (данните са в трилиони долари)

Както се вижда от фигурата икономическите възможности на страните от ЕС, взети заедно са огромни. Независимо от това обаче, ЕС не е глобален играч на световната политическа и икономическа сцена. Очевидно е, че политическата раздробеност има негативно влияние върху реализацията на икономическите възможности на ЕС.

ЕС сега – отбранителни аспекти.

Големите икономически възможности би трябвало да бъдат реализирани и в адекватен военен потенциал. В известен смисъл, това се потвърждава от размера на военните разходи на страните от ЕС (фиг. 2).

Фиг. 2: Военни разходи на ЕС, сравнени със САЩ, Русия и Китай¹¹

Както се вижда, сумарно страните от ЕС изразходват огромни средства за своите въоръжени сили (ВС). Ако се погледне, обаче,

в детайли, ще се види, че този огромен ресурс се отделя само от една трета от страните-членки (фиг. 3).

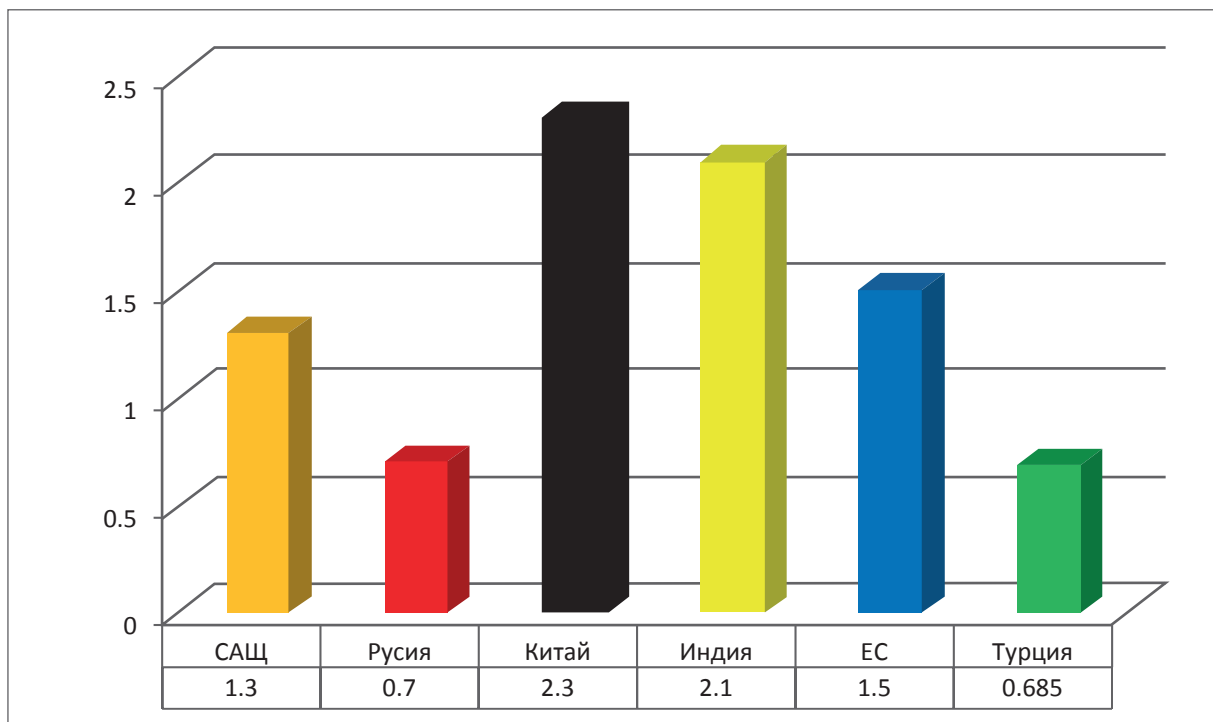
Фиг. 3: Разпределение на военните разходи в ЕС (изт.11)

11. <https://www.globalfirepower.com/defense-spending-budget.asp>

Както се вижда от тази фигура, развитите индустриално 9 страни генерират 85% от военните разходи на ЕС. Това са страните с най-големи армии и логично стои въпросът "Кой как ще се впише в общата европейска отбрана?" Въпросът става още по-труден за отговаряне ако се вземе предвид и фактът, че тази фигура онагледява и огромната

разлика в стандартите и възможностите на страните-членки на ЕС.

От военна гледна точка, важен е и въпросът за броя на военнослужещите, с които разполагат страните в света. Отново, сумарно, ЕС е трета по големина армия в света след Китай и Индия (фиг. 4).

Фиг. 4: Сравнение на най-големите ВС в световен мащаб¹² (данните са в милиони бройки личен състав)

Отново се вижда огромният военен потенциал на ЕС. Като се имат предвид икономическите и военните фактори, които разкриват потенциала на ЕС, логично е да се повдигне и въпросът за възможността ЕС да бъде един от главните дизайнери на световния ред. Засега това не е така и очакването, очевидно, е за сметка на общата европейска отбрана.

1.2 Къде сме ние?

От политическа гледна точка, България прави всичко възможно да бъде активен участ-

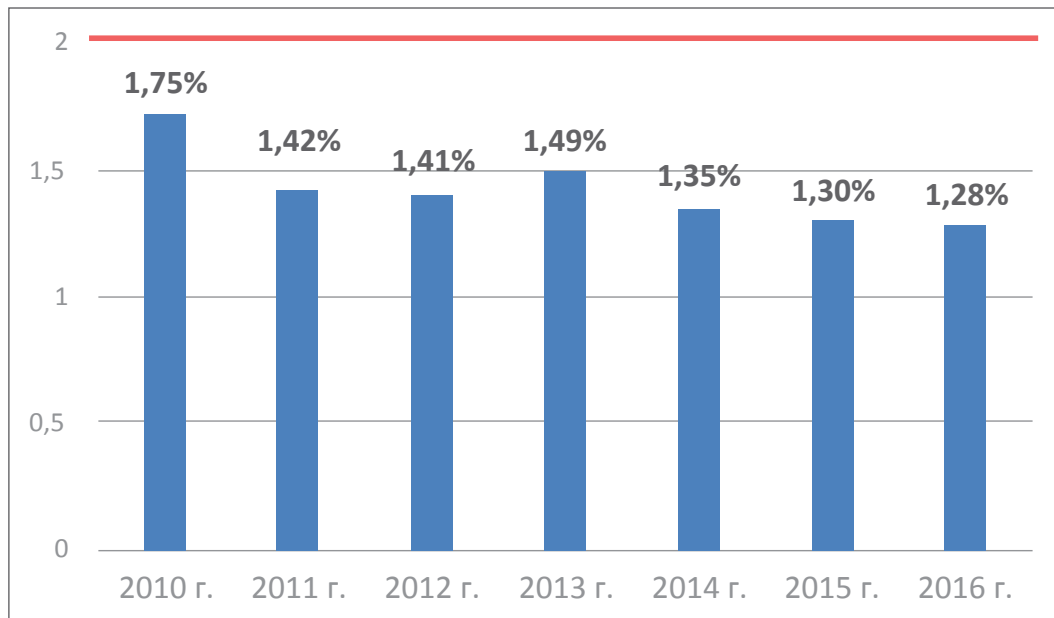
ник в процесите. Тя е подписала всички документи, свързани с изграждането на общата европейска отбрана.

В икономически аспект също е в приемлива позиция – 68% от стокообмена е със страни от ЕС. Все още, обаче, има редица проблеми с преодоляване на бедността в сравнение със средните показатели за ЕС, инфраструктурата и интеграцията в единния европейски пазар. Засега приносът на България към бюджета на ЕС е 0,36%, което ѝ отрежда 20 място в класацията.

12. <https://www.globalfirepower.com/defense-spending-budget.asp>

От военна гледна точка обаче, ситуацията е неприемлива по редица причини.

На първо място, бюджетът за отбрана постоянно намалява като процент от БВП (фиг. 5).

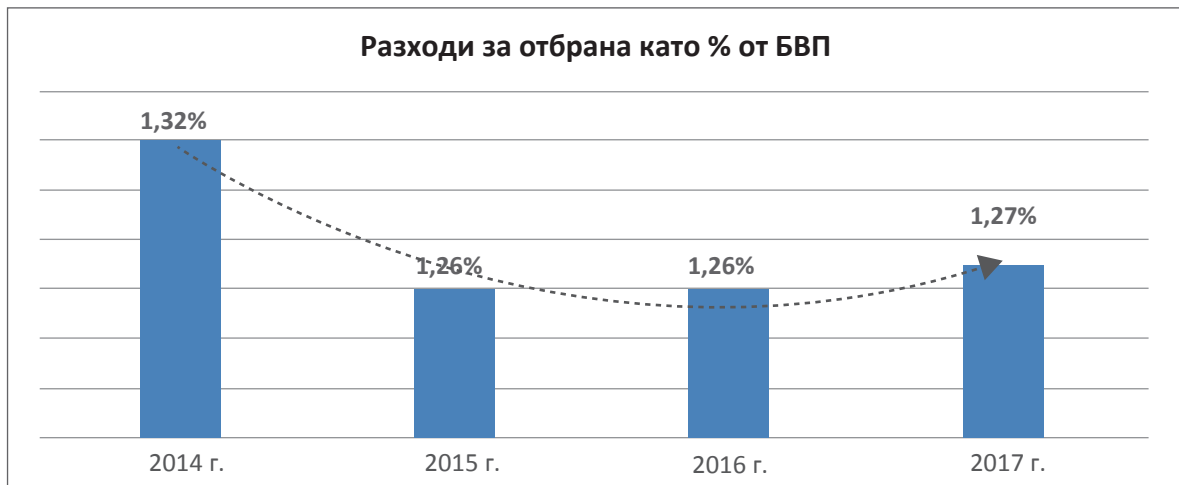
Фиг. 5: Разходи за отбрана през годините 2010-2016¹³

Както се вижда от фигурата, при тази тенденция е трудно да се приеме, че има желание за съществен принос в общата европейска отбрана. Заветната бариера от 2% изглежда далечна и непостижима. Всъщност, въпросът е дали тези заветни 2% ще променят нещо. Най-вероятно не. Основанието е, че увеличаването на военните разходи не означава непременно увеличаване на отбранителните способности. Засега няма данни от Министерството на отбраната за това как разходите за отбрана се отразяват върху отбранителните способности. Онова, което се твърди е, че въоръжените сили са в състояние да изпълнят своите задължения¹⁴. На фона на това твърде-

ние не е ясно защо са непрекъснатите оплаквания за недостиг на средства. Логиката е, че ако не е ясно какви въоръжени сили и за какви задачи са необходими, то тогава всякакви искания изглеждат неоснователни. Известни съмнения за добросъвестността на предоставяните данни от Министерството на отбраната се появяват и когато се сравнят данните от докладите за 2016 и 2017 г. (източници 13 и 14). Така например, по данни от доклада (източник 13) за 2016 г. разходите за отбрана са 1,28 %. В доклада за 2017 г. (източник 14) разходите за 2016 г. са посочени като 1,26 % от БВП. Най-вероятно този "трик" е приложен, за да се покаже увеличение за 2017 г. (фиг.6).

13. https://www.mod.bg/bg/doc/drugi/20170905_Doklad_za_sustoyanieto_na_otbranata_VS_2016.pdf

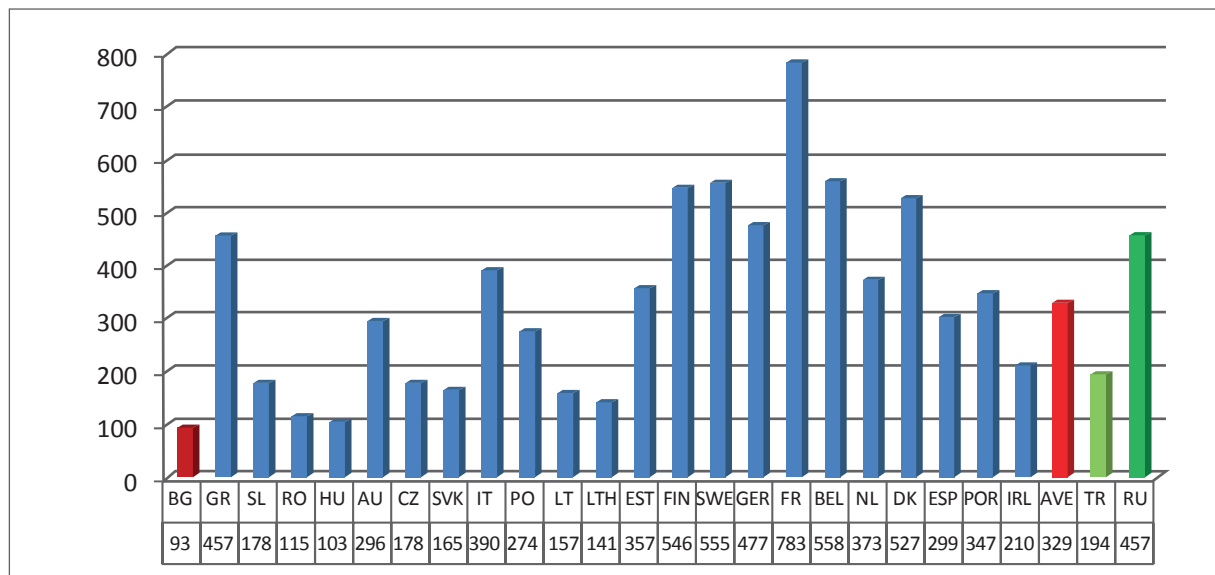
14. https://www.md.government.bg/bg/doc/drugi/20180509_Doklad_za_sustoyanieto_na_otbranata_VS_2017.pdf

Фиг. 6: Разходи за отбрана съгласно Доклада за 2017 г.

Засега не е ясно дали това е заблуда или самозаблуда.

Ситуацията става още по-лоша ако се погледне от гледна точка на разходите за един военнослужещ (фиг. 7).

Фиг. 7: Разходи за един военнослужещ в ЕС, Турция и Русия¹⁵

Тази фигура дава достатъчно добра представа за качеството на личния състав, който изгражда съответните ВС. Средната норма за ЕС е 329 евро. Вижда се, че България е не просто далече от тази норма – тя е последна по този показател. Това е не само обезпокоително, но и доста лоша атестация за участие в

общата европейска отбрана, особено като се имат предвид възможностите и потенциала на страната. Очевидно е, че ако България иска да се впише по подобаващ начин в общата европейска отбрана ще трябва да мисли не само за увеличаване на бюджета за отбрана, но и за неговото разумно използване, за да се достигнат поне средните показатели за разходи на един военнослужещ.

15. <https://jakubmarian.com/military-expenditures-per-capita-and-as-of-gdp-in-europe/>

1.3 Проблеми пред общата европейска отбрана.

Проблемите пред общата европейска отбрана не са непреодолими, но не са и за пренебрегване. На първо място трябва да се отбележи, че тя е възможна само при изключителна лоялност на европейските държави към инициативата. Според някои изследователски институти¹⁶ има страни в ЕС, които са се присъединили към инициативата за Постоянно структурирано сътрудничество, само за да имат възможността да създават спънки отвътре.

На второ място стои въпросът дали увеличаването на военните разходи ще повиши възможностите на ЕС. Това е доста спорно, като се имат предвид няколко обстоятелства. Засега ЕС е с втори по големина отбранителен бюджет в света, но генерира само 15% от военните способности на САЩ. Нежелана последица от увеличаване на военните разходи на страните от ЕС може да се окаже увеличаване на военното присъствие на Русия на границите със Съюза. В геостратегически аспект Русия може да приеме увеличаването на бюджетите за отбрана на страните от ЕС като опит за надпревара във въоръжаването и заплахата за собствената си цялост. В подкрепа на този аргумент е и фактът, че военният бюджет на Русия е значително по-малък (виж фиг. 2) от този на ЕС или на САЩ. От тази гледна точка е трудно да се аргументира твърдението за изоставане от Русия във въоръжаването. Този случай е добър пример за разликата между механичния сбор на ресурсите (ЕС) и организираното им единно управление за отбрана (САЩ и Русия).

Важен аспект на проблемите с общата европейска отбрана е голямата диференцираност на отбранителната промишленост. Политическата фрагментация неизбежно води до дублиране на усилията на страните – собствена военна промишленост, образци техника само за дадената страна, собствена логистика и т.н. В едно изследване на РАНД¹⁷ се посочва, че ако една бро-

нирана бригада трябва да бъде предислоцирана от Германия или Франция в прибалтийските републики, това ще отнеме един месец. Освен това се появява и силна зависимост от САЩ по отношение на стратегическия въздушен транспорт.

Към проблемите се посочват и липсата на единно наднационално управление със собствен бюджет, както и опасенията, че общата европейска отбрана ще замени или дестабилизира НАТО.

1.4 Перспективи за развитието на общата европейска отбрана

Сценарий 1: Взаимодействие в областта на сигурността и отбраната

Според този сценарий, страните-членки на ЕС ще си взаимодействат по-често, отколкото в миналото. Това взаимодействие е предимно на доброволен принцип и ще зависи от решенията, свързани с възникването на нова заплаха или криза. Страните няма да бъдат обвързани, политически или правно, чрез общи мерки в областта на сигурността и отбраната. Страните-членки ще проявяват своята солидарност според всеки отделен случай.

Основните моменти на това взаимодействие на страните-членки на ЕС включват:

- способност за невоенни мисии;
- ограничени по обхват мисии с участие на войски, използвани предимно за управление на кризи;
- широкомащабните операции ще бъдат под ръководството на водеща, с големи възможности страна;
- ЕС само ще допълва усилията на страните-членки и на партньорите;
- за противодействие на заплахи като хибридни, морски или киберзаплахи ще се взаимодействат с НАТО;

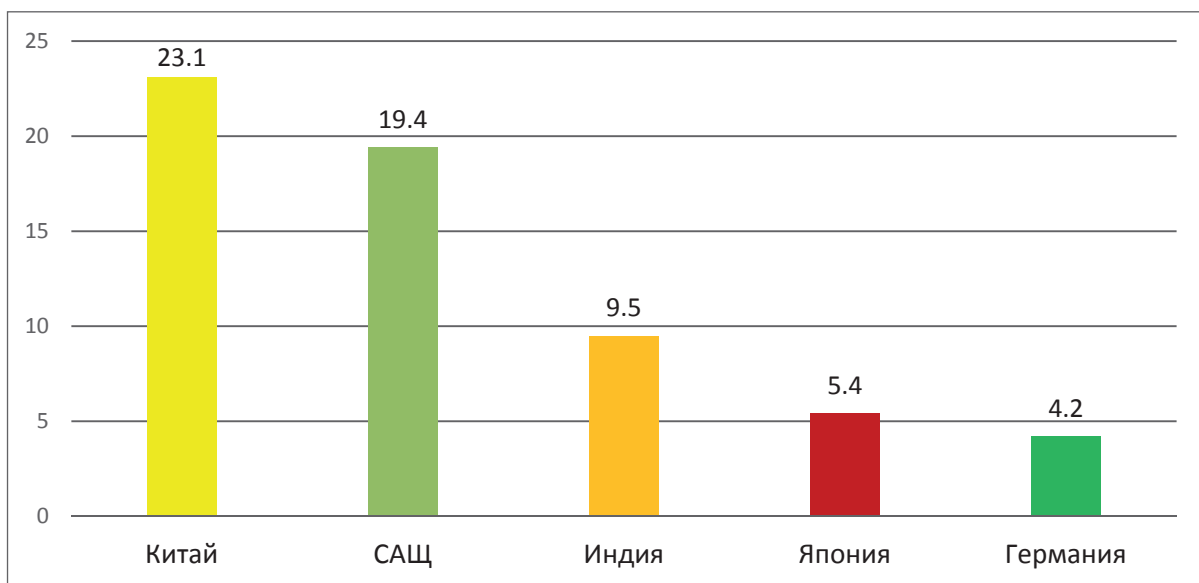
16. [http://oxfordresearchgroup.org.uk/sites/default/files/European%20Defence%20integration%20211117OS%20RR%20\(004\)%20Summary%20clean.pdf](http://oxfordresearchgroup.org.uk/sites/default/files/European%20Defence%20integration%20211117OS%20RR%20(004)%20Summary%20clean.pdf)

17. <http://www.institutdelors.eu/wp-content/uploads/2018/01/theeuasa3dpower-koenighaas-jdib-sept17.pdf?pdf=ok>

- за употреба на военна сила ще се разчита на НАТО;
- неконвенционалните заплахи си остават национална отговорност;
- военното взаимодействие си остава политическа цел.

Този сценарий следва логиката на реализма в политиката. Държавата има монопол върху из-

ползването на военна сила в международните отношения и тя е легитимният субект, който определя кога да се води война и да я определи като справедлива. В този случай развитието на въоръжените сили е изцяло ангажимент на дадената държава. Политическата самостоятелност си има цена и тя е развитие на пълния спектър от военни способности и непрекъснато увеличаване на бюджета за отбрана. Това няма да бъде по силите на нито една от европейските държави. Нагледно това е показано на следващата фигура.

Фиг. 8: Сравнение на икономическите възможности на водещите икономики (в трилиони долари)

От фигурата се вижда, че водещата икономика в Европа е далеч зад останалите глобални сили. При това положение, ако страните в Европа са разединени, ЕС ще бъде принуден да се задоволи с ролята на пасивен участник в глобалната политика.

Сценарий 2: Споделена сигурност и отбрана

Този сценарий предвижда по-голяма финансова и оперативна солидарност в областта на сигурността и отбраната. Това се очаква да доведе до:

- способност за използване на военна сила при управление на кризи извън ЕС и за укрепване на военните способности на страните-членки;

- способност за защита на Европа във вътрешен и външен аспект в области като контратероризъм, противодействие на хибридни и кибер-заплахи, граничен контрол, морска и енергийна сигурност;
- взаимодействие с НАТО в области като управление на кризи, интервенции срещу терористични групи и защита на границите;
- по-голяма ангажираност със защитата на страните-членки и техните граждани;
- развитие на космически програми, насочени към сигурността и отбраната;

- по-голяма съгласуваност между националните отбранителни планове и повишаване на оперативната съвместимост;
- намаляване на дублиране на усилията;
- съвместни структури за планиране, за управление и логистика на ниво ЕС;
- компоненти на многонационални постоянни сили, както и медицинско и въздушно-транспортно командване;
- съвместно образование и обучение във военната сфера.

Този сценарий е в духа на либералната концепция. При него е направен опит за постигане на баланс между желанието на държавите за известна самостоятелност и възможността на европейските институции за водеща роля във външната политика, отбраната и финансовата сфера. Този сценарий дава също по-големи възможности за модернизация, научни изследвания и иновации във всички области. При наличие на политическа воля той е осъществим, а приетите документи по единния европейски пазар, единния паричен съюз, по социалната политика, както и в образованието и научните изследвания показват желание той да бъде реализиран в периода до 2025 г. Слабото място е, че във военно отношение ЕС продължава да разчита на НАТО, а при неуредените проблеми между ЕС и страните извън него, но членки на НАТО, това е сериозен проблем.

Сценарий 3: Обща сигурност и отбрана

Този сценарий предвижда по-голяма интеграция и взаимодействие в областта на общата сигурност и отбрана. Основополагаща в този случай е идеята за обща отбранителна политика на Съюза, водеща към обща отбрана. Предвижда се ЕС и НАТО да се допълват и да имат взаимна отговорност за защитата на Европа. Основните особености на този сценарий са:

- провеждане на операции срещу терористични групи и морски операции във враждебна среда, както и кибероперации;

- планирането на контингентите ще се извършва на ниво ЕС както за вътрешната, така и за външната сигурност, като по този начин се сближат националните интереси до общите европейски интереси в сигурността;
- високо ниво на интеграция (дори специализация) на силите за сигурност, които ще бъдат в готовност за използване от ЕС;
- обучението на силите за сигурност ще се извършва в Европейски колежи по отбраната, които ще улесняват сливането на стратегическите култури;
- ще се изградят европейски сили за охрана на границите и крайбрежието;
- ще се създаде и европейска гражданска защита за населението от природни бедствия и промишлени аварии;
- ще се създадат условия за бързо придвижване на войски и оборудване през Европа;
- развитие на сътрудничеството в доставките за нуждите на въздушно, морско и космическо наблюдение, комуникации и стратегически въздушен транспорт, както и за ЯХБЗ (ядрена, химическа и биологическа защита);
- европейска изследователска отбранителна агенция;
- европейски пазар за отбранителна продукция.

От гледна точка на привържениците на единна Европа, този сценарий е най-приемлив. Той дава големи възможности както в икономическо и политическо отношение, така и във военно. Той, обаче, не се вписва в желанията на глобалните сили – САЩ и Русия, за които Европа се явява индикатор за измерване на тяхното влияние. Този сценарий на сегашния етап е труден за реализация както поради съпротивата на сили извън ЕС, така и от някои държави вътре в съюза.

1.5 Перспективи за развитие на ВС на България и участие в общата европейска отбрана

При първия сценарий най вероятно ще се наложи:

- увеличаване на разходите за отбрана;
- развитие на пълния спектър способности.

Това, от своя страна, повдига въпросите за възможностите на икономиката и ВПК за модернизация на ВС и за наличие на необходимия човешкия ресурс.

Не по-малко важни са и въпросите, свързани с научните изследвания и образованието – дали няма да се наложи възстановяване на военнообразователната система от края на 20 век и доколко ще може тя да бъде осигурена за функциониране. При този сценарий трябва

да се намери отговор и на въпроса за функционирането на социалния пакет от мерки за отбраната и дали той може да бъде осигурен.

При втория сценарий се очертават значителни преимущества в сравнение с първия, като:

- възможности за интеграция чрез предложените инициативи
- ускорена модернизация
- повишаване на стандартите;
- развитие на научни изследвания и образование

Този сценарий дава възможности за участие в наличните 17 проекта по ПСС. За съжаление, засега България не се възползва от тази възможност (фиг. 9).

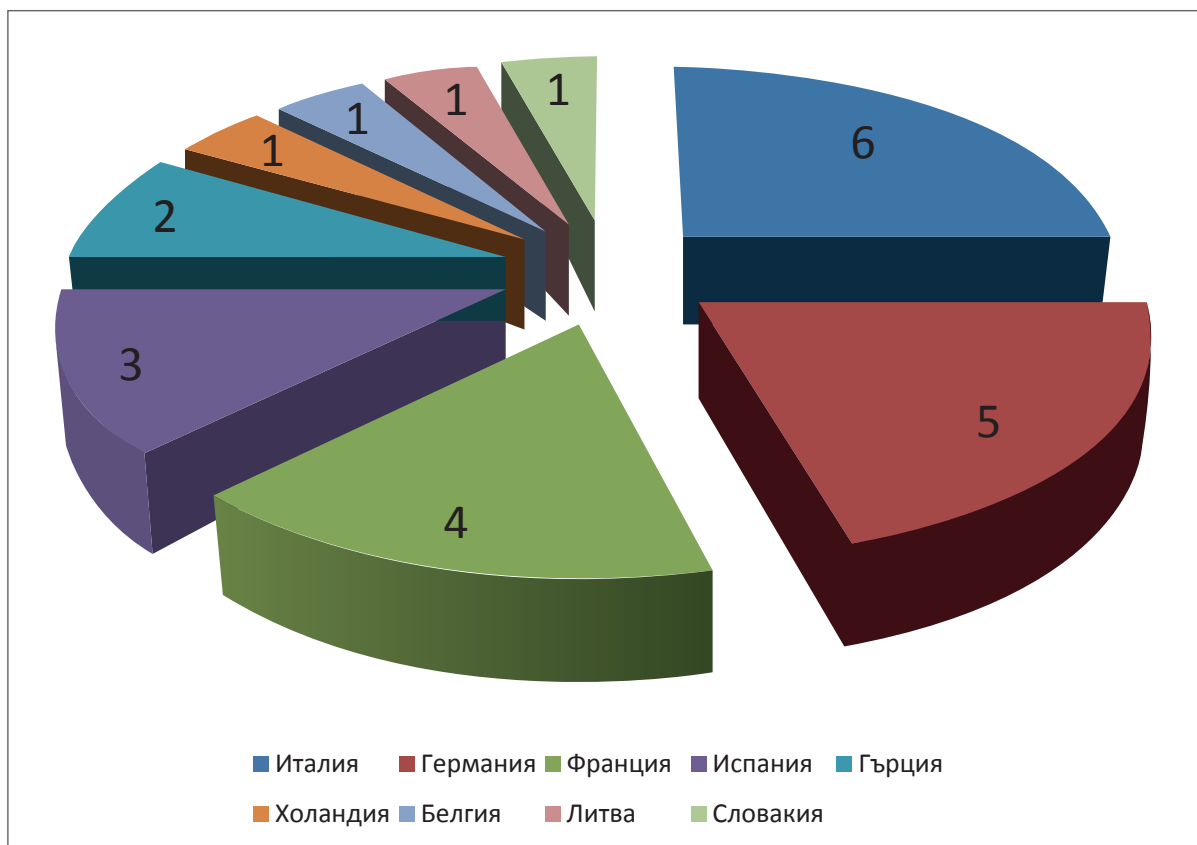
Област	Проект	Участие на България
Съвместно обучение и учения	Европейски център за обучение за участие в мисии	
	Европейски център за сертифициране на европейските армии	
Оперативно ниво (СВ, ВВС, ВМС, кибер)	Европейско медицинско командване	наблюдател
	Мрежа от логистични хъбове за осигуряване на операциите	участник
	Военна мобилност	участник
	Система за стратегическо управление на мисиите и операциите	
	Енергийно осигуряване на оперативната дейност	
	Европейски софтуер за сигурност на радиосистемите	
Способности за съвместно използване на войските и за нарастване (преодоляване на оперативните несъответствия)	Бронирана бойна машина на пехотата	
	Огнева поддръжка от ЗОП	наблюдател
	Пакет от способности за развърщане при военни кризисни ситуации	наблюдател
	Европейски корпус за отговор на кризи	
	Морско наблюдение	участник
	Морски противоминни мерки	
	Защита на заливи	
	Европейска споделена платформа за киберинформация	
	Европейски екипи за бързо противодействие на киберзаплахи	

Фиг. 9: Участие на България в проекти по ПСС

Вижда се, че има още твърде много възможности, които страната може да използва. Този извод се налага и от факта, че има стра-

ни като Литва, която имат далеч по-скромни възможности от България, но е ръководител на проект (фиг. 10).

Фиг. 10: Страни ръководители на брой проекти

От тази фигура се вижда, че ръководството на проекти е въпрос на желание и приоритети. Нашите анализи в ЦИПСО показват, че България е всъстояние да поеме ръководството поне на два проекта – Европейско медицинско осигуряване и огнева поддръжка от ЗОП.

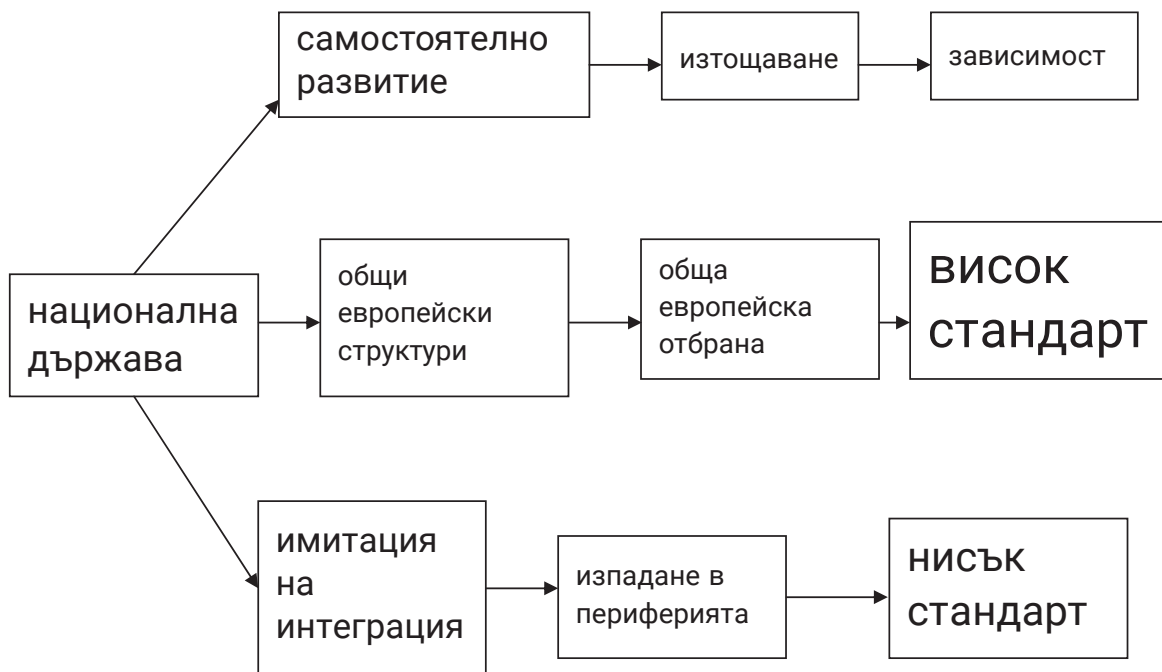
2. Пътят към обща европейска отбрана минава през засилване на европейските институции.
3. За България няма алтернатива освен ускорена интеграция в общата европейска отбрана.

1.6 Изводи и предложения.

Изводи

1. Сумарно ЕС икономически и военно разполага с огромни ресурси, които не може да оползотвори по политически причини.

Анализите ни показват, че алтернативата е само тази (фиг. 11)

Фиг. 11: Алтернативи на общата европейска отбрана

От фигурата се вижда, че най-приемлив е вариантът за участие в общата европейска отбрана.

Предложения

1. На политическо ниво – България да предложи на страните членки да се изключи политиката на деление в ЕС.

2. На икономическо ниво – да се отделят средства за участие в проектите по ПСС, като се поеме ръководството поне на два проекта.

3. На военно ниво – да се направи преглед на отбраната и да се дефинират ясно способностите, които се изграждат.

2. Втора глава

Отражение на сценариите върху модернизацията на българската армия

Иван Иванов

Модернизацията на БА е въпрос, който от 2004 г. стои на вниманието на МО. От тогава досега са предприети различни действия, които обаче не са допринесли за увеличаване способностите на въоръжените сили. През това време в ЕС настъпват сериозни промени, които вече правят решаването на този въпрос не само национален, а и свързан с НАТО и ЕС. Бавно и закономерно ЕС достига до идеята за създаване на европейски отбранителни способности, които неизбежно минават през модернизация.

Как Българската армия ще се включи в този процес? Как и с какви темпове ще трябва да се модернизира? Въпроси, на които тепърва ще се търсят отговори. Едно е сигурно обаче – участието ни в обща европейска отбрана е немислимо без модернизация на въоръжените сили на България.

2.1 Сегашно състояние на проблема „модернизация“

Известно е, че на този етап въоръжените сили на България разполагат основно с въоръжение и техника от времето на бившия Съветски съюз. Бронетранспортърите са основно от 60-те и 70-те години на 20 век. Основният боен танк, на който се разчита сега е от 70-те години на 20 век. Авиационната техника също е от 70-те и 80-те години на 20 век. Досегашният опит показва, че най-трудната част от изграждането на модерни въоръжени сили на България е да бъдат те превъоръжени технически. В обществената дискусия по модернизацията на Българската армия се засягат различни гледни точки – от пълно отричане на необходимостта от модернизация до придобиването на напълно ново въоръжение и техника. Трудностите на всички правителства до този момент произтичат от две основни причини. Първата е добре известна – постоянната липса на средства. За

втората се говори по-малко, но тя има съществено значение за посоката на модернизация – какъв тип въоръжени сили, за какви цели и в каква военнополитическа конфигурация. Опитът също показва, че съвременните тенденции за участие в многонационални операции налагат не просто нови подходи към изграждане на въоръжените сили, те изискват ново (понякога супер ново) въоръжение и техника.

Досегашният опит на въоръжените сили на България включва и използването на предоставена техника от други армии – патрулни машини M-1117 (Guardian), джипове “Sand Kat” и HMMWV “Hummer” и хеликоптери Bell-206B-3.

Практиката показва, че в някои случаи тази техника е била по-малко ефективна от модернизиранияте варианти на старата бойна техника.¹⁸

Очевидно е, че простата замяна на остарялата бойна техника с по-нови образци няма да реши проблемите на модернизацията на Българската армия. Налага се и изводът за все по-ясна и добре обмислена стратегия за модернизация.

2.2 Перспективи за неговото решаване

Обикновено под модернизация се разбира въвеждане на нова техника и въоръжение. Това е частично вярно. Като теория, модернизацията е далеч по-широкообхватна и засяга всички сфери на дейност в армията. Въвеждането на нова техника (или технология) е не само въпрос на управленско решение (политика), на икономически възможности и разчети, но и на нови изисквания в подготовката на личния състав. Новата техника ще доведе до необходимост от нови компетенции, нови условия на труд и нова социална политика. От тази гледна точка, модернизацията на БА се явява като една от страните на цялостно обновяване на страната, за да бъде интегрирана в структурите на ЕС. Не е случаен и фактът, че освен документът на ЕС за бъдещето на европейската отбрана, са приети в пакет и документите:

18. <http://bintel.com.ua/en/article/perspektivy-tehnicheskogo-pereosnashhenija-vooruzhennyh-sil-bolgarii/>

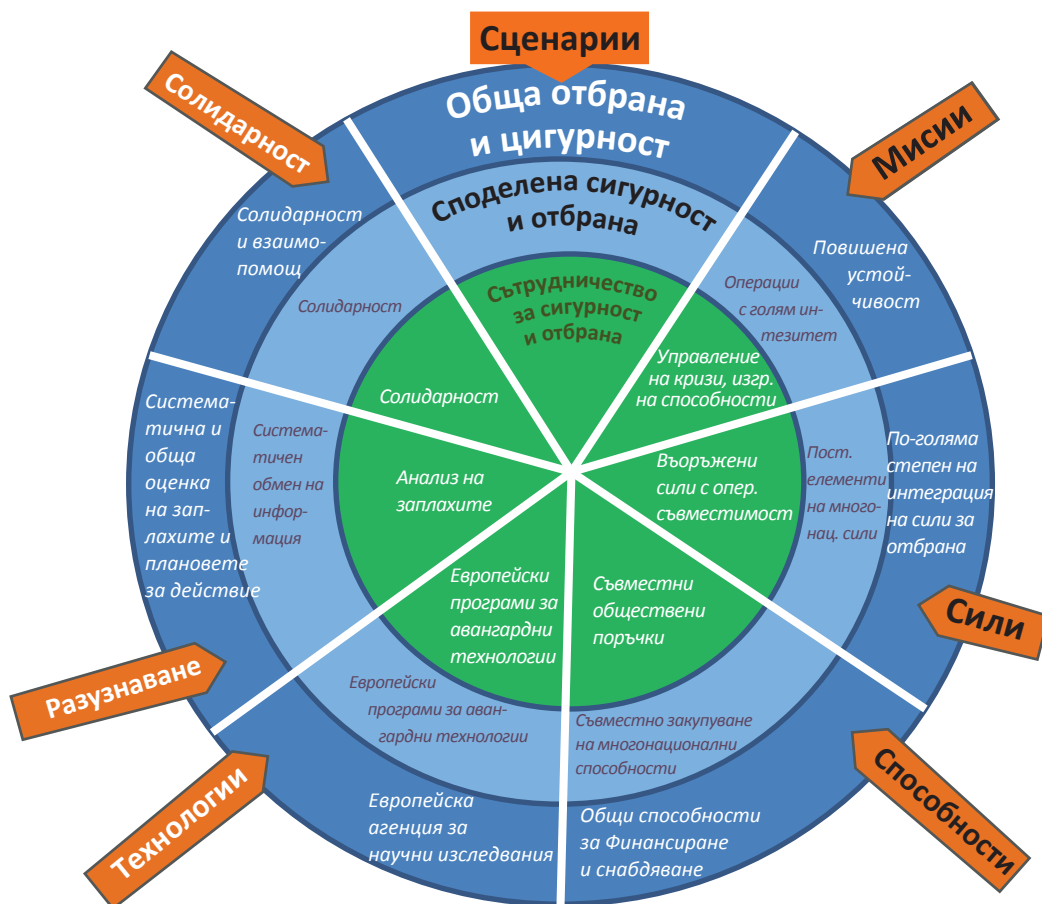
- за бъдещето на Европа;
- за ролята в глобалния свят;
- за европейския паричен съюз и
- за социалните измерения на новото време.

Затова и модернизацията не може да се разглежда само като процес за придобиване на нова техника, а и съпроводената с нея подготовка на инфраструктурата и човешките ресурси за нейното използване. С модернизацията възниква и друг въпрос, свързан със старата техника. Нейната годност трябва да се възстановява и поддържа. Това е необходимо условие за запазване на способностите на армията до въвеждането и усвояването на новата техника и въоръжение.

Тъй като няма официално прието определение за модернизацията, би могло да се приеме, че тя е **„Изграждане на способности, адекватни на новите условия и предизвикателства“**. Тя се постига чрез:

- придобиване на нова техника;
- научни изследвания и иновации;
- промени в организационно-щатното изграждане;
- сътрудничество с останалите страни-членки на ЕС и НАТО.“

На основата на това определение се разглежда влиянието на трите сценария върху модернизацията на Българската армия (Фиг. 12).

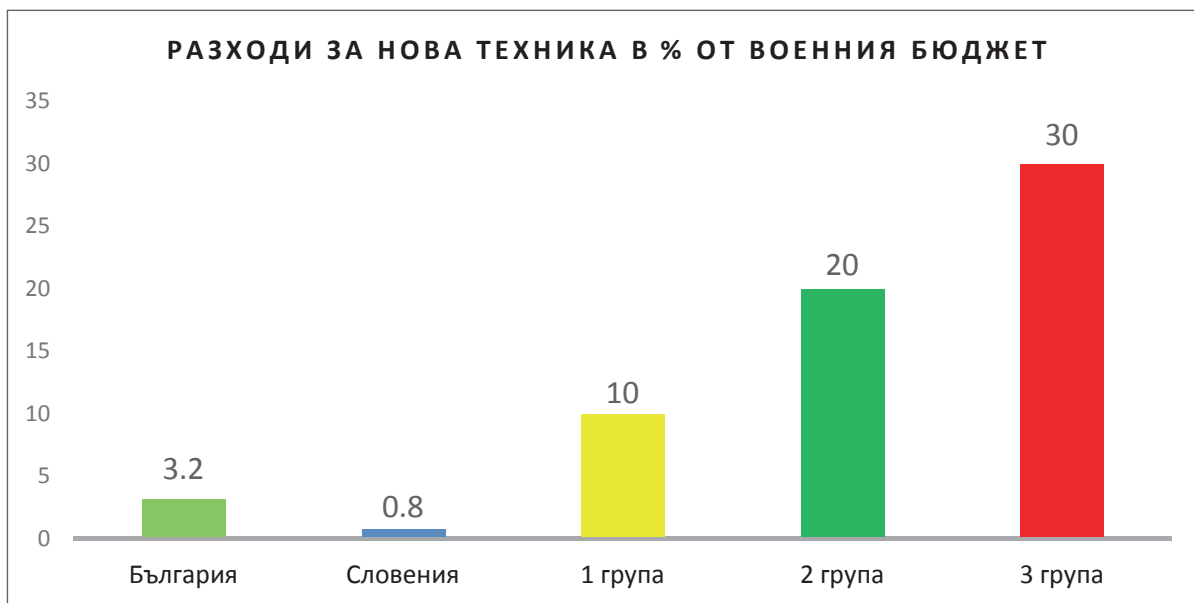

Фиг. 12: Сценарии за развитие на европейската отбрана¹⁹

19. Документ за размисъл относно бъдещето на европейската отбрана, Брюксел, 2017 г.

Първият сценарий е „Отбрана и сътрудничество за сигурност“. При този сценарий страните-членки имат абсолютна самостоятелност и сами решават как и кога да приложат военна сила. Тази самостоятелност налага изцяло национални усилия към модернизацията на БА. Поради невъзможността да се разчита на обща европейска защита, страната трябва да развие пълния спектър от способности, за да може да реагира на всяка опасност. Тук, разбира се, остава дискуссионен въпросът за колективната отбрана в НАТО.

Необходимостта от пълния спектър от способности изисква и наличието на мощна индустриална база, която да осигурява и поддържа необходимата техника. Сегашната ситуация показва, че това няма да бъде по силите България. По отношение на отбранителните разходи за основни системи въоръжение и бойна техника, България е на предпоследно място с показатели от около 3,2 % (фиг. 13)

Фиг. 13: Разходи за нова техника и въоръжения от страните в Европа

Както се вижда от фигурата, България е в доста трудна ситуация по отношение на модернизацията. С отделените средства България се нарежда едва на предпоследно място сред европейските страни и изглежда трудно достижима първата група страни, които отделят около 10% от военния си бюджет за нова техника и въоръжение. Малко вероятно е да се приеме, че България би могла да достигне нивата на такива държави като Белгия, Чехия и Португалия. Недостижими изглеждат и държавите от втора и трета група – Дания, Германия, Италия, Испания, Франция, Норвегия. Песимизмът по отношение на самостоятелното развитие на проектите за модернизация на въоръжените сили се засилва от информацията на Министер-

ството на отбраната²⁰, в която се казва, че бюджетът за 2017 г. не е осигурил в пълен обем ключови направления, като:

- попълване на вакантни длъжности;
- достигане на стандартите на НАТО за подготовка;
- поддръжка и ремонт на инфраструктурата, въоръжението, автомобилната и специална техника, оборудването, машините и съоръженията;
- капиталови разходи.

20. Доклад за състоянието на отбраната и въоръжените сили 2017 г.

Възможностите за инвестиции, нови технологии и придържане към определени стандарти са силно ограничени, поради политическата фрагментация на Европа. Наред с това, най-вероятно, ще се появи и необходимост от увеличаване на състава на БА. Всичко това неизбежно ще доведе до необходимостта от по-голям финансов и материален ресурс, който трудно ще може да бъде поддържан за по-дълго време. Модернизацията, поради недостиг на финансови средства, ще се превърне в постоянно препланиране на приоритетите за придобиване на нова техника и въоръжение и ще бъде сведена само до ремонт и поддържане на старата техника. Технологичната изостаналост ще се увеличава, а боеспособността на БА ще намалява. Всъщност, това е състоянието на модернизацията в момента. Не е трудно да се предвидят политическите, икономическите и социалните последици от този сценарий. От гледна точка на модернизацията, той е неизгоден за България както поради финансовото състояние на страната, така и поради опасността от изолиране от общоевропейските процеси.

Вторият сценарий е *„Споделена сигурност и отбрана“*. Той предвижда финансова подкрепа за страните-членки на съюза за изграждане и развитие на военните способности. Страните запазват относителна самостоятелност, но модернизацията е подчинена на съюзните планове. Поради голямото разнообразие на въоръжение и техниката е необходимо в началния период да се предприемат стъпки за неговото преодоляване и премахване на дублирането на способностите. Към този сценарий насочват и приетите през 2017 и 2018 г. документи и инициативи на ЕС в областта на икономическото развитие и иновациите:

- Постоянно структурирано сътрудничество (ПСС);
- Европейски план за действие в областта на отбраната (ЕПДОО);
- Европейски фонд за отбрана.

Тези документи дават възможност за разработването на общи проекти за закупуване на въоръжение и модернизиране на националните армии на страните в ЕС. За да се превърне сътрудничеството в норма и за да могат държавите-членки да разработват и придобиват ключови отбранителни способности, от стратегическо значение е Европейският фонд за отбрана. Той е част от Европейския план за действие в областта на отбраната (ЕПДОО), който има за цел подкрепа на конкурентоспособността на европейската отбранителна промишленост. Всички тези документи дават възможности за обмен на информация и технологии, засилена интеграция и инвестиции, ускоряване на процесите на модернизация и специализация и намаляване на технологичната изостаналост на БА. Предимствата на този сценарий са очевидни. Онова, което се изисква обаче за неговата реализация е желание и доверие за по-тясно взаимодействие в рамките на ЕС за постигане на общи цели и намерения.

Третият сценарий – *„Обща сигурност и отбрана“* – е с най-висока степен на амбиция в създаването на обща европейска отбрана. Той дава възможност съвместните многонационални програми за развитие да нарастват значително в области като летателни апарати, разузнавателни средства и други отбранителни способности. Всичко това ще бъде подкрепено от истински европейски пазар в областта на отбраната. То ще позволи да се постигне ефективно изразходване на средствата за отбрана, чрез правилно съчетаване на конкуренцията и консолидирането за съвместно използване на скъпи военни платформи и технологии.

По отношение на нашата модернизация, този вариант дава възможност за най-бързо преодоляване на технологичната изостаналост и хроничния недостиг на средства. Срещу сценария за „Обща сигурност и отбрана“ се проявяват редица политически фактори, които много трудно могат да бъдат преодолявани на този етап. Този сценарий е най-изгоден за страната ни, но и най-труден за реализиране. Неговото осъществяване изглежда възможно само след изпълнението на втория сценарий.

Анализирайки трите сценария и тяхното влияние върху БА не може да не се разгледа и конкретното състояние на модернизацията в този момент. Тя може да бъде характеризирана така:

- многократни опити без обща визия и цел;
- придобити платформи без въоръжение и осигурена поддръжка, неносещи необходимите способности на армията.
- влияние на различни лобистки кръгове, провалящи много от процедурите, поради което не могат да се усвоят отпуснатите финансови средства.

Поради тези причини не е стартирала и модернизацията на този етап. Сега е моментът да се отчетат всички слабости и грешки и към този процес да се пристъпи професионално и отговорно.

ЦИПСО счита, че преди поредния старт на модернизация на въоръжените сили е крайно наложително да се проведе Стратегически преглед на отбраната. Той трябва да установи реалното състояние на отбраната и въоръжените сили и очертае необходимите потребности. В резултат на него трябва да се изготви План за модернизация със съответните инвестиционни проекти и се потърси политически консенсус за неговото реализиране.

Всички проекти трябва да се обвържат с отбранителната ни индустрия, а там, където това е невъзможно да се търсят най-добрите възможности и оферти. Тя трябва да се планира синхронно за трите вида въоръжени сили, а да се реализира поетапно за всеки вид, чрез определяне на конкретни приоритети за всеки етап.

България трябва да продължи активно да участва в развитието на Общата политика за сигурност и отбрана на Европейския съюз, като на всеки етап трябва да допринася за реализирането на нейните цели, съобразно националните ни приоритети и възможности.

Отбранителната политика на страната следва да се ориентира към постепенно полагане основите на общата Европейска отбрана. За постигането на това, усилията ни следва да се насочват към:

- засилване на сътрудничеството в областта на отбраната, в рамките на Европейския съюз;
- активно участие в усилване на колективната защита и отстраняване на съществуващите пропуски в отбранителната политика;
- постепенно увеличаване обхвата и ефикасността на разходите за отбрана;
- създаване на единен пазар в областта на отбраната, до който да имат достъп и по-малките предприятия, участващи във веригата на доставките и гарантиране защитата на националните интереси в областта на отбраната в преходния период.

Модернизацията не е еднократен акт, а продължителен процес. Този процес включва изучаване на новата техника, нейното усвояване и подготовка на личния състав за работа с нея. През този период старата техника също трябва да се поддържа и използва.

Модернизацията на въоръжените сили следва да е постоянен цикличен процес, основна характеристика на който е неговата непрекъснатост. Този процес трябва да отчита стратегическата среда за сигурност, необходимостта от усъвършенстване на отбранителните способности на въоръжените ни сили и заделения от обществото ресурс за тяхното изграждане. Дългосрочността на процеса на придобиване на определени способности създава предпоставка за стабилност и управляемост при планирането и реализацията на модернизацията на въоръжените сили.

Какво представлява накратко всеки един от проектите, предвидени за трите вида въоръжени сили?

Модернизацията на Сухопътните войски трябва да се осъществи чрез превъоръжаването им с нова бойна машина на пехотата в изпълнение на проекта за изграждане на батальонни бойни групи от състава на механизирани бригади. Наличната техника трябва да се ремонтира, поддържа и усъвършенства до превъоръжаването с новата бойна машина на пехотата.

За ВВС трябва се създаде система за своевременно планово снемане на двигатели, възли и агрегати с изтичащ ресурс, подаването им за ремонт, обратното им получаване и монтиране, както и създаване на минимален наличен резерв от критични агрегати за осигуряване на непрекъснатата изправност на наличната авиационна техника. Трябва да се стартират следните проекти:

- *Проект за поддръжка на летателната годност на изстребителите МиГ-29.* Те са необходими за изпълнението на единствената бойна задача в мирно време за ВВС - охрана на въздушното пространство (еър полисинг), която се изпълнява непрекъснато. МиГ-29 трябва да продължат изпълнението на тази задача до придобиването на нови изстребител;
- *Проект за ремонт и поддръжка на изстребителите Су-25.* Те са необходими за осигуряване на способности за поддръжка на СВ до придобиване на многоцелеви изстребител, които да ги заместят;
- *Проект за ремонт и поддръжка на военнотранспортните самолети L-410.* Те са необходими за осигуряване на широк спектър от задачи по транспортиране на войски по въздуха, когато не се налага използването на по-тежки и по-скъпи военнотранспортни самолети;
- *Проект за поддръжка на вертолетите Ми-17.* Те са необходими за осигуряване на способности за пренасяне на войски по въздуха, гасене на пожари и ликвидирането на последствията от природни бедствия и аварийни ситуации.

Трябва да се стартират проекти за придобиване на нова техника, както следва:

- *Проект за придобиване на лек многоцелеви изстребител.* Целта на проекта е новите изстребител да запълнят вакуума от спрянето на МиГ-29 от експлоатация и създаденото напрежение при изпълнението на задачата по охрана на въздушното пространство;
- *Проект за придобиване на нови трикоординатни РЛС.* Целта на проекта е да се заменят досега използваните РЛС, включени в единната система за ПВО на НАТО, поради изтичане на ресурса им;

За модернизацията на ВМС трябва да се стартират два инвестиционни проекта. Първият, за частична модернизация на фрегатите Е-71 с особено внимание върху тяхното въоръжение и радиолокационно оборудване и вторият, за придобиване на многофункционален модул патрулен кораб. Предприемат се стъпки за придобиване на съвременна система за командване и управление, буксири и минни заградители, подобряват се способностите за провеждане на специални операции и водене на минна война.

2.3 Рискове пред модернизацията на въоръжените сили

Модернизацията на въоръжените сили е съпроводена и с някои рискове относно нейното осъществяване.

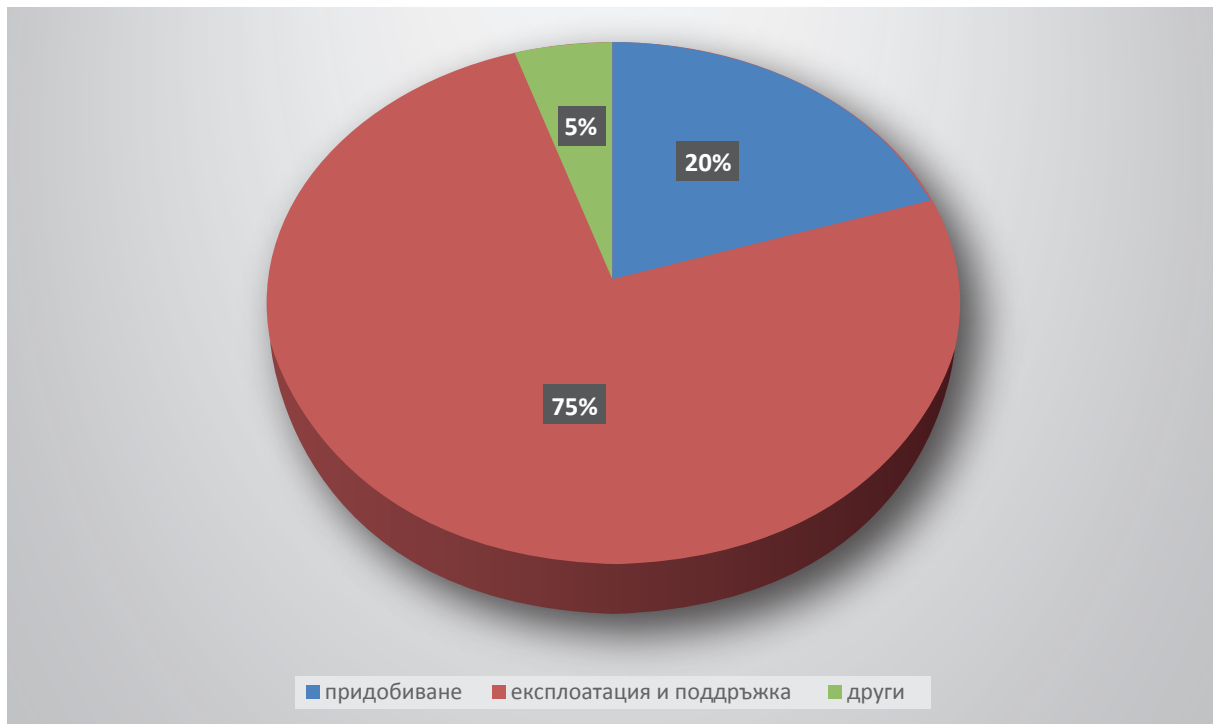
На първо място трябва да се отбележи рискът от недооценяване на стойността на проектите. Обикновено в такива случаи се подхожда на основата на принципа за най-ниска цена. Добрите практики при реализирането на проекти като тези за въоръжените сили предполагат тяхното първоначално остойностяване да се извърши не само на базата на средствата, необходими за придобиване, а с отчитане на всички разходи през жизнения цикъл на дадения отбранителен продукт. Ако се взе-

мат предвид всички тези обстоятелства, то тогава следва да се включат и средствата за експлоатация, поддръжка, евентуална модернизация и извеждане от употреба. Използването на този подход дава по-ясна картина за финансовата ефективност на изборията за придобиване продукт и подпомага дълго-

срочното планиране на необходимите средства за поддръжката на способността, която се създава чрез него.

Статистически, за различните видове бойна техника са се наложили определени финансови параметри (фиг. 14)

Фиг. 14: Обобщено разпределение на разходите при реализация на проект за модернизация

Досегашната практика показва, че при повечето проекти не се отчитат разходите за експлоатация и поддръжка и за утилизация. Поради това, много от проектите се оказват недофинансирани.

На второ място трябва да се отбележи недостигът на хора, които да са в състояние да управляват такива мащабни проекти като тези. В тази връзка, наличието на обучени кадри, способни да установят ефективна система за контрол и управление на процесите, е ключов елемент от изпълнението на всеки от проектите.

На трето място следва да се отбележи рискът, породен от политически съображения. Трудно би се реализирал някой от проектите, ако се

променят финансовите параметри в резултат на изменена политическа ситуация.

2.4 Изводи и предложения

Изводи

В резюме на казаното дотук може да се каже, че:

1. Модернизацията е продължителен процес, който трябва предварително да бъде разчетен, планиран и съобразен с финансовите възможности на страната.
2. От разгледаните три сценария за обща европейска отбрана най-реалистичен е вторият сценарий "Споделена сигурност и от-

брана“, който трябва да бъде отчетен при реализирането на проектите.

3. Модернизацията трябва да се обвърже с отбранителна ни индустрия и отчете всички слабости и грешки допуснати до момента.
4. При реализиране на проектите да се следва логиката: цена, средства за поддръжка, сред-

ства за обучение, средства за утилизация след края на жизнения цикъл, крайна цена.

Предложения

1. Провеждане на Преглед на отбраната.
2. Изготвяне на План за модернизация на БА с инвестиционни проекти.

3. Трета глава Развитие на научните изследвания за нуждите на българската армия

Атанас Начев

Военната наука, като система от знания за същността и законите на войната, за изграждането на въоръжените сили, за тяхната организация, структура, въоръжение, управление и пр., заема едно от централните места във военното строителство. Върху развитието на армията оказват влияние, пряко или косвено, почти всички достижения на съвременната наука, в това число и такива, които на пръв поглед не се отнасят към развитието на въоръжените сили. Нито една съвременна армия не може да съществува и да се развива без опора върху съвременни научни знания. В тази връзка научното осигуряване на отбраната изисква съсредоточване, най-малко в следните основни насоки:

1. Развитие на националната фундаментална и приложна наука с оглед на използване на нейните достижения за осигуряване на военната съставляваща на националната сигурност.
2. Развитие на научните звена на армията за извършване на научни експертизи, научни изследвания, самостоятелно или съвместно с националните научни организации и внедряване на получените научни резултати в специфичните условия на Въоръжените сили.
3. Развитие на системата за военно образование и включване на научнопреподавателския състав от военните училища и военни академии в научноизследователската дейност в интерес на отбраната на страната и за даване на експертизи по важни проблеми, свързани с развитието на въоръжените сили. Прилагане на получените научни резултати в учебната дейност.
4. Единно административно ръководство на научноизследователската дейност за нуждите на отбраната.

Сериозният и отговорен подход към реформите в Българската армия изисква обективно и задълбочено научно обосноваване на предприеманите и извършвани в тази посока действия. Успешното прилагане на научни методи в случая зависи от два основни фактора:

- наличие на подготвен, на нужното ниво, научен потенциал;
- желание на политическото и военно ръководство на армията да използва и развива този потенциал.

3.1 Анализ на състоянието и организацията на научните изследвания във въоръжените сили

Последните близо тридесет години, за съжаление, не са богати с положителни практики в това отношение. Интересите, свързани с безопасността на страната, често са принасяни в жертва на призрачно желание за успех на новия курс на обществено и държавно развитие. Отваряни са същевременно и невиджани възможности за грабеж на национално богатство. Както показва историческият опит, жаждата за власт и обогатяване тласка хора с твърде изменчива и конюнктурна ценностна система към какви ли не авантюри. Под пропаганден шум често е извършвано разрушаване във военната сфера:

- разрушаване на военната промишленост,
- снижаване на нивото на бойна подготовка
- деформиране и дезориентиране на отбранителното съзнание на народа.

Живеем в динамично време. Разпадането на биполярната система не допринесе за повишаване на световната стабилност и сигурност. Тези, които са си представяли света по един съвсем различен начин от установилата се реалност, едва ли биха могли да се причислят към добрите аналитици. Подобни илюзии, доколкото ги е имало, са се изпарили достатъчно бързо.

Не може да не се отбележи и фактът, че войната и военните конфликти придобиват характеристики, съществено различни от тези, които доскоро са формирали представите ни за тях. Получават широко развитие форми на силово въздействие, като икономически, информационни и др. Коренни изменения настъпват и по отношение на използваните въоръжение и военна техника, на средствата и способите за управление. Определен феномен представляват конфликтите с ниска интензивност, в които ролята на държавата се стеснява, но които оказват съществено влияние върху обществото и държавата като властова структура. Войната често престава да бъде елемент на властта, тя самата се превръща във власт, като продължава да бъде съществен елемент от рационалната и ирационална човешка дейност. Нейното изчезване като постоянен спътник на човешката цивилизация няма да настъпи, поне в обозримо бъдеще. Всичко това предполага нов, научно обоснован, в голяма степен нетрадиционен подход, за гарантиране на националната сигурност, съществен елемент на която е и армията.

Значими промени в системата за научно осигуряване на отбраната стават належащи още през 90-те години на миналия век, но това, което е извършено като реформа в армията, трудно се вписва в рамките на смисловото съдържание на това понятие. За голямо съжаление, в България се извършват много неща, които граничат с престъпна безотговорност. Армията не остава незасегната от тези процеси. По-голямата част от извършваното с Българската армия не може да се оцени като полезно за нея. То не се вписва в новите условия на коренно променяща се стратегическа среда и недостатъчно изяснени предизвикателства към страната. Не малко се оказват авантюристите на неподходящи хора, попаднали на неподходящо място.

На това се спира вниманието не защото е болезнено за хора с патриотично съзнание, за които понятия като "Отечество" и "Родина" не са празна абстракция и които оценяват промените в държавата и в армията в частност

през призмата на интересите на Родината, нейното благополучие и безопасност. Спира се, за да се акцентира върху дълбочината и сериозността на проблемите, които трябва да се решат, за да се приведе Българската армия в адекватно на днешните реалности състояние. Това не може да се извърши без всестранно научно осигуряване на съпътстващите това процеси, което налага коренна промяна на научноизследователската дейност, извършвана за нуждите на Въоръжените сили.

Общоизвестен факт днес е, че Българската армия, в количествено и качествено отношение, не съответства на конституционните си задължения, свързани със защитата на страната и гарантиране на териториалната ѝ цялост. От силно мотивирана армия, с високо подготвен личен състав и съвременно въоръжение, Българската армия е превърната в структура със същото название, но със съмнителни способности. Причините за това състояние на армията са много и комплексни.

Непрекъснатите „реформи“ на Българската армия, продължаващи вече почти тридесет години, определят период достатъчно дълъг, за да се направи безпристрастен и задълбочен анализ на постигнатите резултати и допуснати слабости. Очевидно е, че военната реформа не е самоцел. Тя е оправдана само в този случай, когато води до укрепване на военната безопасност на страната, не само в текущия период, а и с оглед на възможните промени на геополитическата среда в течение на един продължителен бъдещ период. Това, че военната реформа е била належаща, е извън всякакви съмнения. Могат да се изброят достатъчно обективни причини за това:

- настъпили геополитически изменения в региона и света;
- характер на съвременните военни конфликти;
- съществени изменения в средствата и методите за подготовка и водене на съвременни войни и военни конфликти.

Обикновено разгромът на военната ни наука се свързва с промените във военнаучната област от 1999 г. и се забравят, или не се отдава дължимото на случилото се през 2008-2009 г., което остава някак скрито за страничния наблюдател. Не е тайна, че до промените на страната от края на 1989 г. е съществувала добре изградена и адекватно функционираща система за научно осигуряване на развитието на въоръжените ни сили. С тези процеси са били ангажирани както национални научни организации, в това число институти на Българската академия на науките, така и военните научни организации и висшите военни училища. Ядро на системата за научно осигуряване на развитието на армията са били два мощни, ползващи се с висок авторитет сред научната ни общност, научноизследователски институти – Военният научнотехнически институт и Военният научноизследователски институт на Генералния щаб на Българската армия. Ръководството на научноизследователската дейност се е извършвало от Научнотехническо управление, Научното управление на ГЩ на БА и от отдел „Механизация и автоматизация управлението на войските“ на Генералния щаб на армията.

През 90-те години на миналия век се извършват безпрецедентни промени в армията, които, както и промените в държавата през същия период, носят всички признаци на катастрофа. По отношение на армията, всичко се обосновава като „стемеж тя да стане модерна, значително по-малобройна, но по-боеспособна“.

Факт е, че „придобиването“ на посочени по-горе екстри се извършва при пълно отсъствие на военнаучна експертиза. А хората, които извършват промените в армията, в преобладаващата си част, са били далеч от реалните ѝ проблеми и от предизвикателствата във военната област.

В навечерието на значимите промени в Българската армия, стартирали през 2001-2002 г. мозъчният тръст на армията, т.е. на българската военна наука, който е концентриран в Института за перспективни изследвания (ИПИО) наброява през 2000 г. едва 25 човека, вместо

около 600 души научен потенциал в средата на 1999 г. Съкратени са огромен брой висококвалифицирани научни работници, голяма част от тях с докторски степени и хабилитирани.

Заедно с промените във военнаучната сфера са извършени и промени във военнообразователната област. Отсъствието на реална политика от страна на Министерството на отбраната и поради субективни действия на част от ръководството на Националния военен университет „Васил Левски“ възникват съществени трусове във военното образование, касаещи учебни програми, преподавани дисциплини, организация на учебната дейност, кадрови състав на Университета.

Военна академия „Георги Стойков Раковски“, която в голяма степен съхранява създадените за над 100 години богати традиции и дух, вече не е търсена от Правителството, Министерството на отбраната и подчинените му структури за изработване на научни експертизи и становища, свързани с промените в Българската армия и в сектора сигурност като цяло. Това влияе отрицателно както на извършващото се в армията, така и на развитието и израстването на научнопреподавателския състав на Академията.

Периодът 2000-2008 година е свързан с развитие на Института за перспективни изследвания за отбраната като основно научно звено на Министерството на отбраната за извършване на научни изследвания за нуждите на Българската армия. Институтът е трябвало да запълни възникналата тогава загуба на близо 90% от научноизследователския състав на армията. Следва да се отбележи, че той успява бързо да се наложи като авторитетна научна организация със значим принос за модернизацията на армията. За голямо съжаление, ръководството на Военна академия „Г. С. Раковски“, което встъпва в длъжност през 2008 г., не се оказва на необходимата висота, за да продължи развитието на ИПИО. За това „спомага“ и тогава встъпилото в длъжност ръководство на Генералния щаб на Българската армия. В крайна сметка, през 2009 г. ИПИО губи висококвалифицираните си специалисти, изчезват

основни направления за научно осигуряване на отбраната, престават да съществуват научноизследователските му лаборатории. Постепенно Институтът се превръща в структура със съмнително значение за развитието на армията. Това се вижда както от тематиката за научни изследвания, получените резултати и подготовката на днешния му личен състав.

Специфичните особености, които определят характера на съвременната епоха, налагат необходимостта от предприемане на спешни мерки за разработване на адекватни военнотеоретични разработки, без които реформата в армията се превръща в цел сама за себе си. Характерът и обхватът на военнонаучните изследвания се определят от същността и дълбочината на належащата трансформацията на Въоръжените сили. Системата за научни изследвания в областта на отбраната трябва да позволява планиране и извършване на комплексни научни изследвания, които да обхващат целия спектър на трансформационните процеси:

- мисия, задачи, структура и състав на Въоръжените сили;
- методи, средства и системи за управление на войските и оръжията;
- военна техника и въоръжение;
- военни имуществва и екипировка;
- човешки фактор;
- нетрадиционни противоборства – информационни, икономически и др.

Очевидно е, че военната наука трябва да очертае новите тенденции и да дефинира конкретни решения за един дългосрочен план, като акцентира своето внимание главно върху базовите научни изследвания, които да доведат до ново качество на Въоръжение сили, съответстващо на настоящите и бъдещи предизвикателства.

Военната наука е призвана да осветява реалните и ефективни пътища и средства за осигу-

ряване на военната безопасност на страната, а не да е средство за подражание на политиката на отделните политически партии, намиращи се на власт или в опозиция. Военната наука не прави политика, а, както всяка наука, нейните задачи е да разкрива закономерности в обективната реалност, с оглед на формиране на правилни решения за осигуряване на военната безопасност на страната.

Едва ли подлежи на дискусия важността на научното осигуряване на процесите на трансформация на Българската армия, за привеждането ѝ в съответствие със съвременните геополитически, икономически, социални и технологични реалности. И първото, което се набива на вниманието ни е необходимостта от ясна, научно обоснована визия за развитието на армията. Необходимо е разработване на концептуални документи, които да отчитат специфичните особености на Въоръжените сили, сегашното състояние на геостратегическата среда, тенденциите на нейното изменение в бъдеще, съществуващите и бъдещи заплахи. На базата на тях да се разработят дългосрочни и краткосрочни планове за научно осигуряване на развитието на Българската армия,

В тази връзка, не може да не се отбележи една тенденция за свеждане на военнонаучните изследвания основно до решаване на аквизиционни проблеми. Военната аквизиция е важен елемент за функционирането на армията, както в мирно, така и във военно време, но проблемът с научното осигуряване на развитието на армията е значително по-сложен и комплексен. В действителност има не малко изказани становища, които свеждат научното осигуряване на отбраната единствено до решаване на аквизиционни задачи и то, в повечето случаи, от частен характер. В този случай военната наука се разбира като елемент от посредничеството между МО и съответния производител или доставчик на отбранителен продукт, най-често от типа на отделни образци въоръжение, военна техника, имуществва и пр. Незнанието на същността тук е повече от очевидно. Научното осигуряване на отбраната е сложен и комплексен проблем, многократно надхвър-

лящ проблемите на отбранителната аквизиция, дефинирането на частни или комплексни изисквания към въоръжение, военна техника или екипировка. Ето защо е недопустимо, когато се говори за развитие на системата за военнотехнически изследвания проблемите да се свеждат единствено до решаване на частни технически проблеми. Това е едностранна позиция и тя не съответства на общосистемните тенденции на съвременното развитие на войната в процеса на нейната трансформация като обществено явление и на произтичащите от това проблеми за развитието на Въоръжените сили.

Днешният смисъл в областта на научното осигуряване на отбраната е в необходимостта от извършване на комплексни научни изследвания във военната област за решаване на дългосрочни проблеми (представляващи интерес за период от 10-15 години) и минимално ангажиране на научния потенциал с частни задачи, които утре, в голямата си част, няма да са актуални.

Проблемите на научното осигуряване на отбраната не са в създаване на нови административни структури със съмнителен ефект, а в съсредоточаване на основните усилия за приоритизиране на необходимите способности и максимално ефективно използване на наличния научен потенциал на армията за извършване на комплексни научни изследвания, свързани с развитието на Българската армия, привличане на националния научен потенциал, по подходящ начин, за решаване на научни проблеми в интерес на Въоръжените сили и създаване и развитие на съвременна система за подготовка и възпроизводство на научноизследователски кадри. И всичко това при максимална икономия на финансови и материални средства.

Във връзка с гореизложеното, предложения за развитие на системата за научни изследвания за нуждите на отбраната могат да се считат за целесъобразни, ако отговарят на следните условия:

- да са в съответствие със законовите норми на страната;

- да позволяват консолидация на научно-изследователския и научно-преподавателския потенциал на Министерството на отбраната;
- да водят до ограничаване на административен и обслужващ персонал;
- да осигуряват по-добри възможности за извършване на комплексни научни изследвания без необходимост от допълнително кадрово осигуряване;
- да осигуряват по-добра система за развитие и възпроизводство на научни кадри;
- да спомогнат за развитието на изследователската и лабораторна база;
- да спомогат за по-доброто информационно осигуряване на научноизследователската дейност;
- да не допускат реализирането на корупционни схеми.

Днес все още се проявяват редица проблеми, които се нуждаят от спешно решаване. На първо място, това е по-тясното обвързване на научната тематика с конкретните задачи, свързани с развитието на Българската армия. Това ще изключи всякакви елементи на хаотичност при планиране на научноизследователската дейност, ще спомогне за по-ефективното ѝ финансиране и ще създаде нужните условия за по-ефективно използване на научния ни потенциал. А на самия научен потенциал следва да се гледа като на национално богатство.

Много е необходимо да се направи за създаване на адекватна на съвременните условия система за развитие и възпроизводство на научни кадри. И в случая не трябва да се забравя, че занаят се учи при майстор. Затова подготовката и развитието на младите научни работници трябва да става в условия, при които по-старото поколение да предава своя опит, знания, умения и традиции на по-младите.

Нужно е да се обърне особено внимание на ефективното използване на националния научен потенциал за решаване на научни проблеми, свързани с трансформацията на Българската армия.

Нужно е да се търси по-голяма ефективност, от гледна точка на конкретните ползи за армията, при международното ни сътрудничеството в сферата на научните изследвания за отбрана и сигурност.

Светът не стои на място. Проблемите на националната ни сигурност, военната съставляваща на тази сигурност в частност, днес са такива, че изискват всеотдайното им научно осветяване. Тези проблеми, от своя страна, пряко са свързани с организацията, управлението, въоръжението на армията, с човешките ресурси и решаването на социалните проблеми. Бързината, с която войната се трансформира като социално явление, съвършено новите форми, които тя придобива, се нуждаят от неотложно научно осветяване. В днешните условия научните резултати е нужно да се внедряват с минимум загуба на време. Всичко това изисква единна система за планиране и извършване на научноизследователска дейност за нуждите на отбраната и внедряване на получените резултати.

Необходимо е всеотдайно изучаване на промените във военната област в исторически, социален и организационен аспект. Нуждаем се от задълбочено изследване на новите форми на силово въздействие, като информационни, информационно-психологически и пр. Трябва да насочим усилията си към високите технологии: високоточни оръжия, информационни технологии, радиоелектронна борба и всичко друго което определя революцията в сферата на средствата за въоръжена борба.

Днес ефективността на реформите в армията в голяма степен зависят от научното им осигуряване, от уменията на управляващите да използват военната ни наука. От своя страна, самата система за научно осигуряване на отбраната и националната сигурност се нуждаят

от непрекъснато развитие и усъвършенстване. Но развитие не под формата на псевдорекорди, а като резултат от задълбочен анализ на условията, целите и задачите на военната наука и съхраняване и развитие на всичко положително, създадено до сега.

Науката има свои принципи на управление. И дали тя е свързана с решаване на нуждите за отбраната и националната сигурност проблеми или не, тези принципи са едни и същи. И те, в общи линии, могат да бъдат сведени до следното:

- повишаване на ролята и мястото на базовите научни изследвания, които за условията на армията са свързани с получаване на научен продукт, целящ постигане на ново качество на Въоръжените сили, съответстващо на новите реалности в света и около нас;
- освобождаване на научните звена от извършване на рутинни дейности, тангиращи с научните, но непредставляващи по същество такива;
- отказ от грубо и недопускане на некомпетентно администриране на научната дейност с акцентирание на управлението на същата, с отчитането на мнението на научните кадри, с особена тежест на хабилитираните научни работници и особено на професорите и докторите на науки;
- създаване на единно научно пространство, обединяващо научния потенциал на армията с националния научен потенциал.

Когато говорим за военната наука, заслужава си да обърнем особено внимание на ролята и мястото на Военна академия „Г. С. Раковски“. Независимо от трудностите на така наречения преход и огромния брой действия през 90-те години на миналия век, които учудват със своята некомпетентност и престъпна безотговорност, Военна академия „Г. С. Раковски“ успя не само да се съхрани като висше училище, но и да се развие и утвърди като уникален център за об-

разование и научни изследвания в областта на отбраната и националната сигурност.

Успешното развитие на едно висше училище е следствие от много фактори:

- създадени и развити традиции и тяхното непрекъснато обогатяване;
- наличие на високо подготвени научни кадри и развитие на научния потенциал;
- привличане на авторитетни учени, с доказана национална и международна значимост в преподавателската и научната дейност;
- развита система за подготовка и възпроизводство на научни кадри;
- непрекъснатата грижа за авторитета на организацията и пр.

Днес това е съхранено и има всички условия и в бъдеще да се развива във Военна академия "Г. С. Раковски".

Може би е време да се разширят сферите на дейност на Военна Академия "Г. С. Раковски", като да не се ограничават единствено с проблемите на военната компонента на сигурността, а да се разпрострат и върху проблемите на националната сигурност в целия им спектър. Академията има ресурс за това и времето вече го изисква.

Развитието на армията може да бъде успешно, ако се опира, освен на всичко останало, и на два основни фундамента: образование във военната област, чрез което се инвестира в бъдещето и научни изследвания, чрез които се обосновават промените в структурата и въоръжението на армията в контекста на съвременните реалности. Звената, които извършват образователната и научна дейност са обвързани тясно в изпълнението на функционалните си задължения и са мястото, където е съсредоточен научният потенциал на въоръжените сили. Ето защо, създаването на **единна система за**

образование и научни изследвания във военната област и създаване и поддържане на атмосфера за подпомагане на творческия процес е ефективен път за решаване на належащите ни проблеми, свързани с научното осигуряване на трансформацията на Българската армия.

3.2 Изводи и предложения

Изводи

Анализът на политиката, организацията, управлението, обхвата на военно-научните изследвания в условията на Българската армия през последните няколко години показват, че е налице тревожна тенденция на понижаване на ефективността на системата за научно осигуряване на отбраната. Според нас, основните причини са в няколко насоки.

На първо място трябва да се отбележи, че научните изследвания, свързани с отбраната и сигурността, не се обвързват с изграждането и развитието на способности на въоръжените сили.

На второ място е важно да се посочи, че през последните години ръководството на Министерството на отбраната не разглежда военно-научните изследвания като един от най-важните аналитични инструменти при приемането на решения по проблемите на военното строителство, с всички произтичащи от това последици за Българската армия. Промените във въоръжените сили не са съпроводени с развитие на военнаучните организации, с разработване и изпълнение на дългогодишен план за военнаучни изследвания, с развитие на научния потенциал на армията.

Трето, игнорира се в голяма степен националният научен потенциал. Не се привлича военната наука за предотвратяване на корупционни схеми и практики.

Четвърто, сегашната система за военнаучни изследвания не съответства на днешните предизвикателства, най-малко поради следните реалности:

1. Налице е явно несъответствие на системата за научни изследвания за нуждите на отбраната със световните тенденции и практики за обединяване на научноизследователската и образователната дейност в рамките на системата за висше образование. Пренебрегнато е изискването на Европейския съюз за единство на образование, иновации и научни изследвания.
  2. Не е създадена необходимата нормативна уредба, която да позволи на научноизследователските звена във въоръжените сили да функционират пълноценно и в интерес на сигурността и отбраната. Очевидно е, че в Министерството на отбраната не е имало желание или потенциал за ефективно управление.
  3. **Налице е неефективното** изразходване на финансовите средства от бюджета на Министерството на отбраната, предназначени за финансиране на изследванията и технологиите.
  4. Не са определени приоритетите и насоките за развитие на науката и научните изследвания, свързани с развитието на Българската армия.
  5. Налице са огромни трудности в развитието и възпроизводството на научни кадри за системата на Министерството на отбраната.
  6. Налице са съмнения за използване на научните кадри на за прикриване на корупционни практики.
- научните изследвания дейности и дублиране на административни такива.
  - Възможност за използване за целево финансиране на конкретни, нужни за развитието на армията научноизследователски проекти (свързани с развитието на съществуващи и придобиване на нови способности на въоръжените сили), чрез използване на тези финансови средства, които в момента се използват за заплати на служители, несъздаващи научен продукт (около 94% от средствата за изследвания и технологии от бюджета на Министерството на отбраната).
  - Възможност за ефективно използване на националния научен потенциал и до организиране на международното сътрудничество с отчитане на конкретните ползи за Българската армия.
  - Ефективно информационно осигуряване на научноизследователската дейност посредством използване на богатия библиотечен фонд на Военна академия „Г. С. Раковски“ и развитата ѝ система за информационно осигуряване.
  - Възможност за самофинансиране на част от научноизследователската дейност и развитието на научноизследователската база.
  - Пълно привеждане на системата за научни изследвания за нуждите на отбраната в съответствие със законовата уредба на образованието и развитието на академичния състав.

Предложения

На основата на посочените констатирани недостатъци считаме за целесъобразно да бъдат извършени следните дейности:

1. Да се пристъпи към възстановяване на единното научно пространство, което ще доведе до:
  - Реализиране на икономически ефект, поради нефинансиране на несвойствени с
2. Да се извършат необходимите промени в организационната структура на Министерството на отбраната, за да се неутрализира действието на субективните фактори, определяли предишната политика на Министерството на отбраната и да се преодолеят съществуващите слабости, свързани с управлението и финансирането на военно-образователната система и научно-изследователската работа.

4. Четвърта глава
Развитие на социалната политика и
реинтеграцията на военнослужещите
в обществото.

Пламен Халачев

Този доклад разглежда една изключително важна област от обществените отношения – СОЦИАЛНАТА, която диктува поведението на индивидите и значителни обществени кръгове, предизвиква социални и политически катаклизми, печели и губи избори и даже причинява въоръжени конфликти.

В едно кратко изложение е невъзможно да се обхванат всички аспекти и проблеми на социалната политика, а и целта на ЦИПСО е преди всичко да стимулира дискусия по тази тема с цел формулиране на по-рационални виждания по нея.

4.1 Анализ на сегашната социална политика на МО

Какво е социалната политика и какви са особеностите ѝ във въоръжените сили? Най-об-

що – тя е специфична дейност за регулиране на социалните отношения между различни по своето социално положение субекти. В доклада за състоянието на отбраната и въоръжените сили за 2017 г. се посочва, че „основни демотивиращи фактори по отношение на личния състав във въоръжените сили бяха: ниското възнаграждение, несъответстващо на натоварването, отговорността и житейските трудности за семействата на военнослужещите, състоянието на здравето осигуряване, жилищното осигуряване, социалната политика в армията и кадровото развитие на военнослужещите“²¹.

Като се има това предвид е необходимо да се посочи, че целите на социалната политика във въоръжените сили за осигуряване на съответстващ на задълженията и отговорностите жизнен стандарт на военнослужещите включват:

- заплата;
- жилище;
- условия на труд;
- обучение;
- медицински грижи;
- пенсиониране.

Фиг. 15: Цели на социалната политика

21. Доклад за състоянието на отбраната и въоръжените сили 2017 г., стр. 47

Какво е състоянието на основните социални фактори у нас?

Както вече бе посочено, заплащането е неадекватно. Базата за формиране на заплатата на военнослужещите продължава да

бъде 380 лв. (под минималната от 510 лв.), при което войнишката заплата е 680 лв. (виж източник 21).

Къде в националната градация се намира военната заплата (фиг. 16)?

Фиг. 16: Сравнение на заплатите в различните сектори

Минимална заплата за страната - 510 и средна 1175 лв. за 2017 г.

Една от търговските вериги чрез широко разпространена реклама предлага заплата от 1260 лв.²²

При анализа на тези факти се установява, че войнишката заплата е малко над минималната, значително под средната за 2017 г. и двойно по-малка от ниско квалифицираните длъжности в търговските вериги. При това състояние на заплащането не е учудващо, че няма опашки от кандидати за служба пред военните окръжия.

Жилищно осигуряване също е недостатъчно. Над 4000 са нуждаещите се от жилища към май

2018 г. В настоящите условия и при тази нормативна база жилищният проблем е нерешим. Този извод се налага най-вече поради липсата на каквито и да са опити от страна на Министерството на отбраната за промяна на ситуацията.

Другият важен компонент на социалната политика е **създаването на подходящи условия на труд**. А условията на труд във въоръжените сили са различни както по отношение на инфраструктурата, така и по отношение на бойната подготовка. Не е съвсем маловажен и фактът, че в много случаи условията на труд са вредни, а понякога и опасни за здравето. По разбираеми причини условията на труд не могат да бъдат избирани от военнослужещите и следва да се компенсират в съответствие с характера на работната среда (фиг. 17).

22. https://www.capital.bg/biznes/kompanii/2018/03/11/3143797_lid_bulgaria_tursi_300_kasieri_v_sofia_s_1260_lv/

Фиг. 17: Условия на труд във въоръжените сили

Обучението има съществена роля в социалната политика на Министерството на отбраната. От една страна, то е свързано с кариерното развитие на военнослужещите, но от друга страна е важно и за реинтеграцията на освободените от служба офицери, сержанти и войници. От тази гледна точка може да се посочи, че за военнослужещите съществува относително добра система за обучение. За семействата на военнослужещите такава, обаче, не съществува.

Медицински грижи. За военнослужещите се полагат необходимите здравни грижи. Как, обаче, стои въпросът с военнослужещите от запаса и резерва?

Военна болница разполага с четири болнични бази в страната. Компактните маси резервисти, обаче, се намират в отдалечени от тях райони. За хора, нуждаещи се от медицинска помощ, да пропътуват от Кърджали до Пловдив или от Русе до Варна е проблематично, а понякога и невъзможно. При това състояние, на бившите военни не остава нищо друго, освен да се обърнат към местната болница, която обаче е ООД – търговско дружество. Там няма милост, съчувствие, човеколюбие. Единствено звънът

на презрения метал (за тези, които го имат!) е този, който може да им помогне в някаква степен. И няма библейска сила, която да изгони търговците от храма на Ескулап.

В допълнение на всичко това:

- Въведена е възраст за пенсиониране 52 г. 10 месеца, респективно 42 г. 10 месеца за летателния състав, парашутистите и водолазите.
- Стажът за пенсия – удължен от 25 на 27 г.
- Отпаднало е правото на закупуване на жилище от МО.
- Отпада безплатното ползване на военните клубове.²³

Човек и добре (и дълго) да служи се уволнява в очакване на достойно признаване на неговия труд под формата на заслужена пенсия.

Тук бившият военнослужещ се сблъсква с непробиваема административна стена с таван

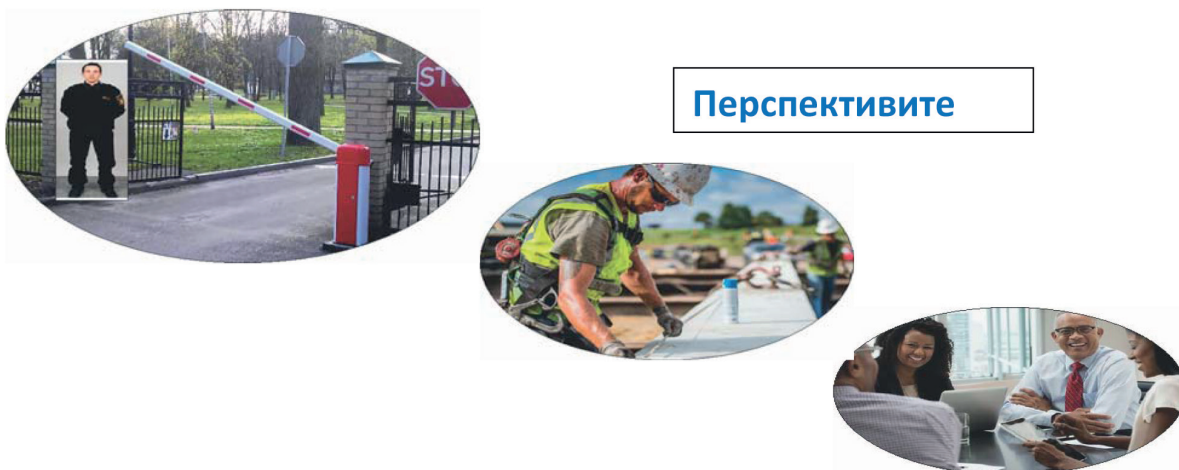
23. https://www.mod.bg/bg/doc/zakoni/20171024_ZOVS_RB.pdf

на пенсията и няма сила, която да разбие стената и събори този таван.

За 50 години човечеството събори Берлинската стена, но още толкова няма да стигнат за да падне таванът на пенсиите.

Тогава накъде – на частния пазар?

Какви са алтернативите пред някогашния защитник на ценностите на свободата и демокрацията (фиг. 18)?

Фиг. 18: Перспективи за реализация на военнослужещите

Първата и най-вероятна е да постъпи на работа като охранител. В резултат на това, България разполага с най-образованите и интелигентни охранители.

Друга възможност са строителните обекти, ако здравето позволява.

В редки случаи бившият военнослужещ може да попадне в мениджмънта на фирма.

Адаптирането към частния пазар, обаче, налага **реинтеграция** в обществото. Защо е необходима?

Необходима е поради уникалността на военната (и особено на офицерската) професия – нея я няма на частния пазар.

Първа частна армия няма – и слава богу – иначе най-добрите кадри щяха да избягат там и некомплектът на армията би бил още по-голям.

Реализацията на този процес, обаче, е с противоположен резултат и има демотивиращият ефект – потомците на един изтребител и настоящ охранител със сигурност ще обърнат гръб на бащината професия и ще си потърсят по-добро бъдеще, за да не преживеят същите или още по-големи социални разочарования.

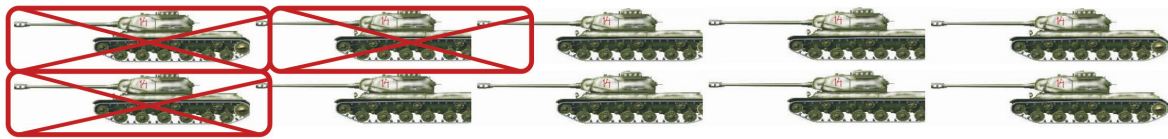
4.2 Резултатите от нейното прилагане

Некомплектът на военните формирования е 22%, а за доброволния резерв – 83%.

Нисък е интересът към военната професия и – нещо много опасно – снижава се интелектуалното ниво на все още постъпващите в армията млади хора.

Какво е 22% в организационни единици (фиг. 19)?

Танкова рота

Механизирана рота

Фиг. 19: Отражение на социалната политика върху некомплекта

Танкова и механизирана рота – 1/3 от екипажите на бойните машини ги няма, т.е. 1/3 от Сухопътните войски липсват.

Какви са рисковете?

Най-голямата опасност е заблудата, че когато има пари армията за кратко време ще възстанови своите способности.

Нека да допуснем невъзможното – че бюджетът от утре се утрои и ние увеличим незабавно трикратно заплатите – лелеяна мечта за всеки началник на отбраната и командир на вид въоръжени сили.

Да допуснем, че блъскайки се с лакти инвеститори нахлуят в страната и за кратко време построят апартамент за всеки войник, сержант и офицер и превърнат военните бази в аналог на военноморското училище в Монтерей – Калифорния, заемащо първо място по критерий „Желано място за служба“ в САЩ.

Ако това се случи, ще имаме ли боеспособна армия?

За съжаление не. Това е дълъг период (години). А дотогава?

Рисковете никак не са малки, а печалният исторически опит е в изобилие.

В недалечната история могат да се открият редица примери за това колко бързо са ескалирали конфликтите тук на Балканите и как са се превърнали в многолетно кръвопролитие с последствия за десетилетия напред?

Как съседни и приятели, съжителствали в продължение на много поколения, са се избивали едни други съвсем неотдавна.

И ако армията потръбва на кого ще се разчита?

На резолюциите на Съвета за сигурност на ООН?

На Чл. 5 от Вашингтонския договор?

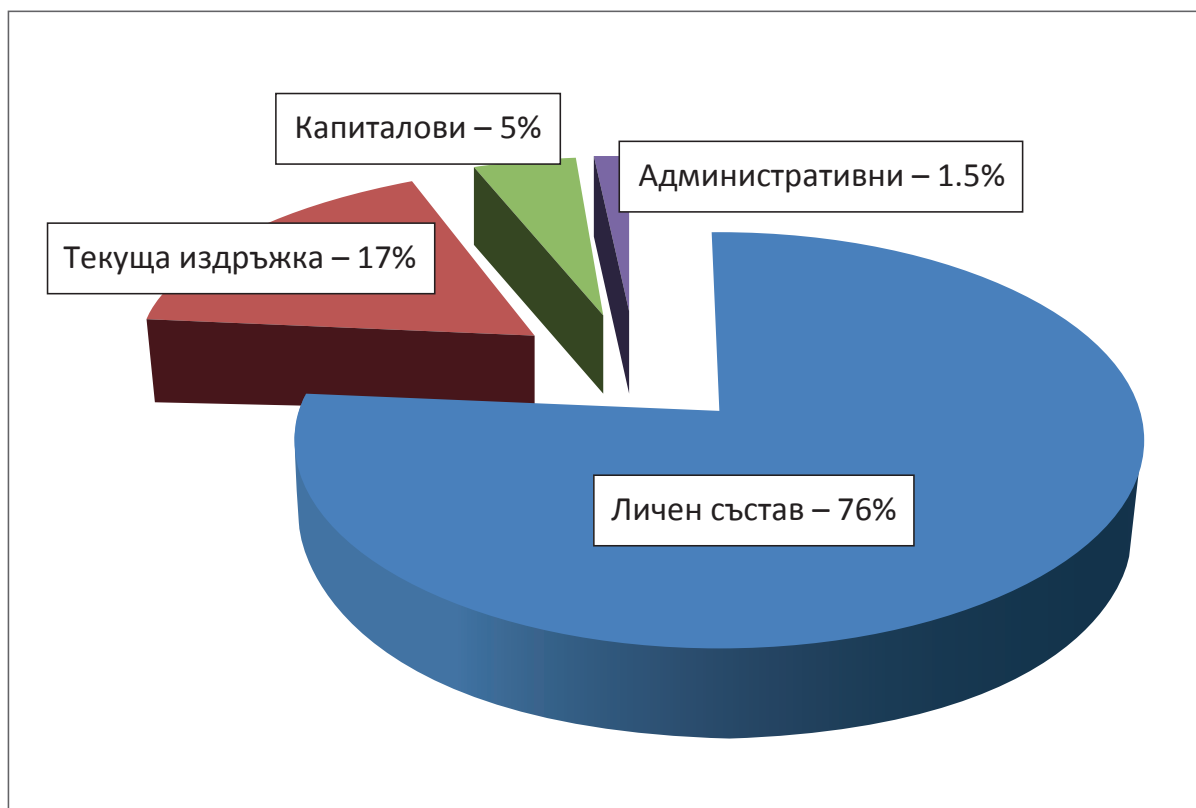
Да – трябва да се разчита и на тях, но резолюциите на Съвета за сигурност са по-убедителни, когато зад тях стоят добре подготвени и боеспособни въоръжени сили.

Член 5 от Вашингтонския договор също се материализира с въоръжени сили. Ако всяка страна реши, че ще разчита единствено на него, то тогава ЕС ще остане без въоръжени сили.

Много въпроси - малко отговори!

Анализирайки всички тези обстоятелства – редно е да се обърнем и към материалните измерения на социалната политика – бюджета²⁴ (фиг. 20).

24. file:///C:/Users/Silvia/Downloads/Proekt-ZDBRB-2018%20(1).pdf

Бюджет 2018 = 1 193 319 000 лв.

Фиг. 20: Бюджет за отбрана

На пръв поглед той изглежда оптимистично – 76% за личен състав.

Както винаги обаче, дяволът е в детайлите – от този (1 млрд. 193 млн. 319 х.) бюджет за личен състав, който носи бойни способности, отиват 598 413 000 лв или 50.1% от бюджета, което не е приемливо.

Въпреки че очевидно е мислено за оптимизация на разходите, няма как да не отбележим няколко бюджетни аномалии, които привличат вниманието:

Например: за „Административно осигуряване, инфраструктура и управление на риска“ са заделени 213 871 400 лв. – 1/6 от бюджета.

Бюджетът на Военна полиция е 27 348 000 лв. Кметът на Созопол със сигурност завижда на Военна полиция, тъй като общината трябва да

се вмества в по-скромната сума от 25 млн. лв годишен бюджет.

Има и някои възмутителни анахронизми от 19 век – политиката на кочияшите (служебните шофьори). Сега, когато автомобилът е хардуър и периферия на компютрите на Робърт Бош, Панасоник и Лукас и ако не му се пречи, той сам се движи – да се държат на щат една кохорта шофьори е разточителство.

Вярно е, че от социална гледна точка това са работни места, но МО не е социално министерство и при съществуващите бюджетни рестрикции следва да цени и оползотворява ефективно всеки лев на данъкоплатците.

Това са само някои щрихи, но ако се разрови по-детайлно в бюджета, без съмнение ще се намерят и други.

Въпреки че прилагането на чужд опит не винаги е възможно, все пак си струва да се погледне как се решават социалните проблеми в някои от страните, членки на ЕС и НАТО.

Румъния

Служебно жилище, а при невъзможност компенсация в размер на 25% от месечната заплата на военнослужещия.

При преместване в друг гарнизон военнослужещият получава една преводна заплата и 25 % от нея за всеки член от семейството, както и средства за транспорт.

Пенсията е 60% от базата за изчисляване за нормални условия, към която се прибавят различни проценти за всяка прослужена година в зависимост от стажа.

Военнослужещите от запаса и членовете на техните семейства имат право на безплатни медицински грижи.

Гърция

Ведомствено жилище, а в случай че такова липсва, свободният наем се заплаща в пълен размер за приграничните райони и островите и частично за централната част на страната.

Условията за пенсиониране и размерът на пенсиите на военнослужещите са както за всички държавни служители, плюс добавки за условията на служба.

Медицинското обслужване във военните болници на кадровите военнослужещи и запасните, както и на техните семейства, са безплатни.

Германия

Безплатна квартира.

При уволнение военнослужещите запазват жилището си.

Размерът на пенсията достига до 75% от заплата.

Унгария

Пенсията на военнослужещия достига 65% от последната брутна заплата.

При стаж над 26 години размерът на пенсията на военнослужещия нараства с 1% за всяка прослужена година и може да достигне до 81% от заплата.

Здравното осигуряване е смесено, като дейностите, свързани с болничната база и използването ѝ се финансират от военния бюджет, а лечението и рехабилитацията се покриват от компанията "Унгарско здравно застраховане".

Какво ние можем да си позволим при настоящите бюджетни рестрикции?

Както в политиката и дипломацията – социалната политика е изкуство на възможностите.

Необходим е по-добър баланс на инвестициите между:

- хората;
- въоръжението и техниката;
- бойната подготовка;
- инфраструктурата.

Ударението тук естествено трябва да бъде върху хората в отбраната.

4.3 Предложения

Необходима е промяна на базата за изчисляване на заплатите на военнослужещите, като тя се увеличи от 380 на 510 лв.

Други варианти са свързани с увеличаване на коефициентите за формиране на заплата или въвеждане на заплата за длъжност, което е по-справедливо.

Подходи към жилищната политика – приемане на промени в нормативната база,

позволяващи използването на средства от търговската дейност на МО за осигуряване на квартири. Използване на публично-частното партньорство.

Осигуряване на предвидимост в кариерното развитие на военнослужещите. Понеже традиционното оправдание е липсата на пари - тук поне не са необходими средства, а по-добра организация. Още повече, че това е правено в миналото при многократно по-голяма армия и няма причини този опит да не се приложи и сега.

Създаване на гъвкава и ефективна система за социална адаптация – полезен би бил опитът на Англия и Франция, където последните две години от службата си военнослужещите се обучават за работа в гражданския сектор

Система за пенсиониране следва да бъде:

- социално справедлива;

- без условности (таван на пенсиите);
- дългосрочно устойчива.

Необходими са промени в нормативната уредба за гарантиране на безплатен достъп на пенсионирани военнослужещи и техните семейства и служещите в доброволния резерв до военните болници и санаториуми.

В крайна сметка от нея – от социалната политика - зависи сигурността на европейското общество.

И тази сигурност се крепи на изброените дотук социални стълбове, които обществото трябва да гарантира на въоръжените сили.

А какво е сигурността – според Джоузеф Най: „Тя е като кислорода - не се интересуваме от него, когато го има в изобилие, но ако само за миг започне да намалява, ние вече не мислим за нищо друго.“

5. Пета глава

Подходи и мерки за решаване на проблемите с некомплекта и резерва във въоръжените сили

Георги Цветков

В условията на динамична и бързо променяща се среда за сигурност, въоръжените сили трябва да са готови да участват в широк спектър от кризи и конфликти в рамките на Общата европейската отбрана. Военнослужещите ще се налага да работят в динамична среда в тесен контакт с различни коалиционни съюзници, както и с представители на цивилни правителствени и неправителствени организации. Освен това, те трябва да умеят да оперират с новите по-сложни технологии, които навлизат във въоръженията и техниката. Това изисква армията да е окомплектована с подготвен и мотивиран личен състав. Затова и кадровото осигуряване е толкова важно. Това е и едно от основните изисквания за постигане на успех в операциите. В последните години обаче, въоръжените сили в почти всички страни с професионални армии все повече се сблъскват с трудности при набирането и задържането на военнослужещите. Този проблем е свързан с различни причини, произтичащи от ситуацията на пазара на труда, конфликта между военните ценности и ценностите в обществото, съдържанието на военната служба (напр. заплата, система за кариерно развитие, географска мобилност, лошите условия на труд и др.), както и от управлението на процесите по набиране, подготовка и задържане на военнослужещите.

5.1 Състояние на окомплектоването с личен състав и анализ на средата

Сериозни затруднения с набиране и задържане на военнослужещи има и Българската армия. В доклада за състоянието на въоръжените сили като един от основните проблеми на армията е посочен некомплектът от личен състав. Към настоящия момент той е над 22%. Сухопътните войски са с най-висок процент некомплект от личен състав над 25%, а за някои техни формирования некомплектът достига от 30% до 50%. Основният не-

достиг е на войници – 30% и на офицери – 20%. Некомплектът от личен състав за ВВС е 15%. От него – офицери - 16%, сержанти - 11%, войници - 16%. Некомплектът от военнослужещи за ВМС е над 15%, като некомплектът на офицерския състав е 16%, на старшинския състав 17% и на матроси 13%.

Проблем има и с окомплектоването на доброволния резерв. Той е в състав от 3000 резервиста и има за задача да доокомплектова активните сили. До момента той е окомплектован на 17%. Резервистите не са структурирани в отделни организационни единици, а са разпределени между видовете въоръжени сили. Кандидатите се набират от цялата страна, независимо къде е дислоцирано военното формиране. Поради тази причина, тези 17% набрани резервиста в повечето случаи не се привличат за подготовка във войсковите единици, в които са назначени на длъжност. При така приетия модел за набиране и използване на доброволния резерв, той се оказва почти неизползваем.

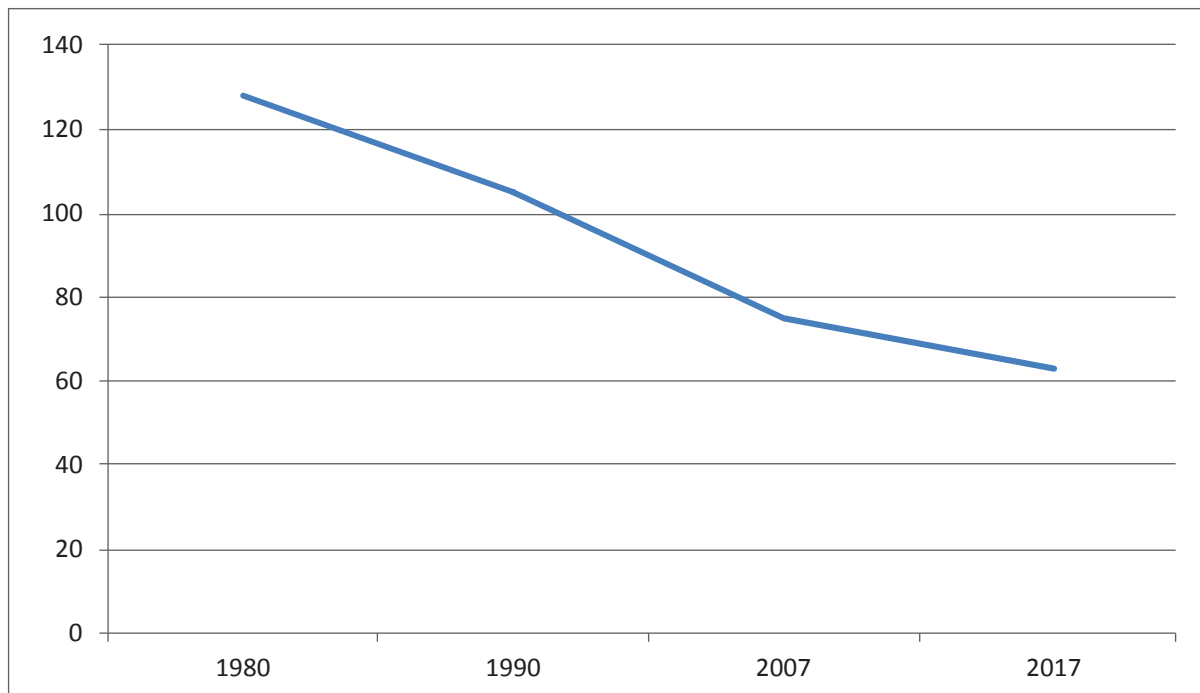
От анализа на окомплектоването на въоръжените сили може да се направи извода, че с този си личен състав те не са в състояние да изпълняват в пълен обем своите мисии и задачи.

За да могат да се предприемат адекватни и ефективни мерки, трябва да се разкрият причините, довели до това състояние на армията. Това може да стане с помощта на системния подход. Системата за набиране и задържане на личния състав се състои от следните елементи: дирекция „Управление на човешките ресурси в отбраната“ и дирекция „Социална политика“ на стратегическо ниво, кадровите органи на оперативен и тактическо ниво и военните окръжия. Тези елементи осъществяват дейности по: привличане, подбор, подготовка, кадрово развитие, задържане, освобождаване и работа с резервистите и ветераните. Системата функционира при определена външна и вътрешна среда, оказваща влияние както върху елементите, така и на връзките между тях.

Анализ на външната среда. Тя се определя от наличния кадрови ресурс, здравния статус на кандидатите, образователния ценз, конкурентоспособността на МО на пазара на труда и законовите разпоредби.

Кадровият ресурс е от първостепенно значение за попълване на армията с личен състав. За да се осигури качествено попълване на една длъжност, трябва да бъдат привлечени не по-малко от 3 до 4 кандидати. С настъпилия в страната демографски срив, обаче, броят на

кандидатите за военна служба значително намаля. На графика 1 е посочен броят на новородените по години от 1980 г. до 2017 г. От анализа на данните се вижда, че броят на възможните кандидати за военна служба мъже и жени от 1980 г. до 2017 г. е намалял два пъти.

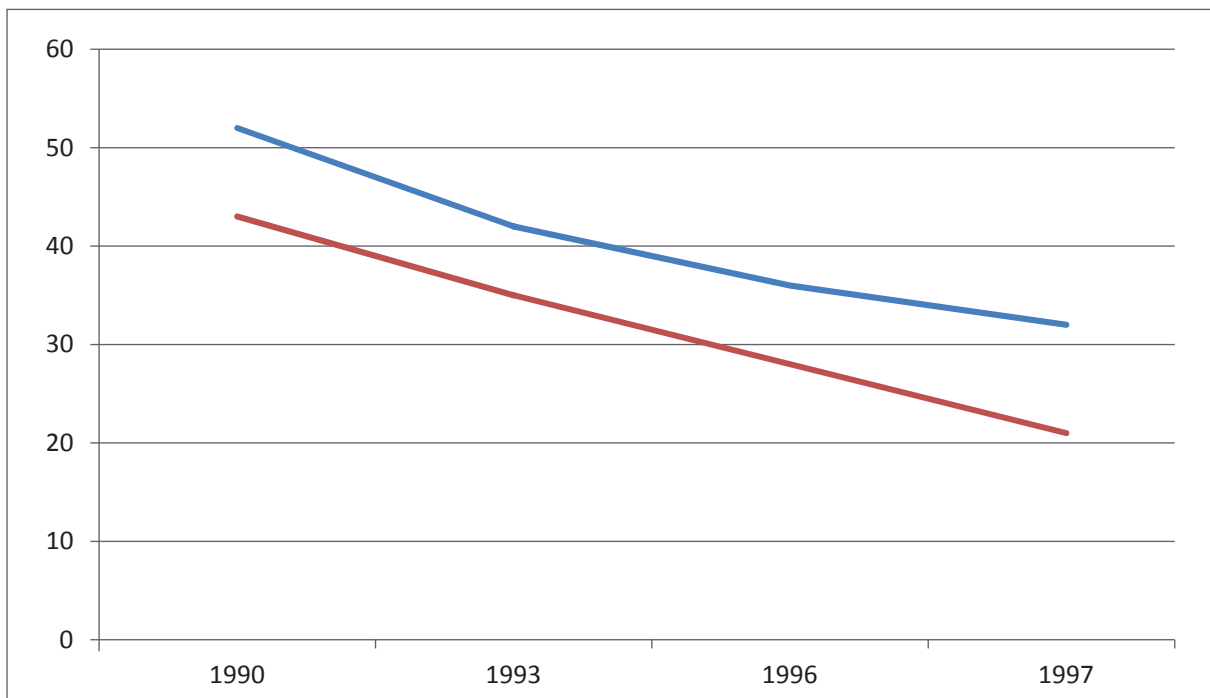
Фиг. 21: Демографски показатели на броя родени по години (1980-2017 г.)

Независимо от това, че броят кандидатите за служба в армията намалява през 2010 г., другият фактор от външната среда, **Законът за отбраната и въоръжените сили**, е променен и горната възрастова граница на кандидатите за войнишки длъжности е намалена от 32 на 28 години. С тази промяна броят на кандидатите намалява с още 35%.

Следващият фактор от външната среда е **образователният ценз**. За войници основно се приемат младежи, завършили средно образование. По данни на Националния статистически институт около 35% от имащите право да се обучават в средните училища не завършват средно образование. С това групата на кандидатите за военна служба намаляват още повече.

Външен фактор е и **здравният статус** на кандидатите. На график 2 е посочен броят на родените от 1990 до 1997 г. които могат да кандидатстват за военна служба. От тях негодни за военна служба са над 20%, поради заболявания, непозволяващи да се упражнява военната професия.

Друг фактор от външната среда, оказващ влияние върху привличането на кандидати за армията е **нивото на безработица** в страната. За първото тримесечие за 2018 г. по данни на Евростат безработицата в страната е 5.3%. Наблюдава се и нарастване на нуждите на обществените и стопанския живот от подготвен личен състав. Частните и държавните фирми предлагат все по-благоприятни и привлекателни условия за работа. Все повече млади хора продължават образованието и търсят своята реализация.

Фиг. 22: Родени за периода 1990-1997 г. От тях годни за военна служба

Променящите се навици и отношения в обществото, като цяло, също са фактор, който влияе върху набирането. Много хора живеят сами или съвместно с някого. Много от женените военнослужещи започват да предявяват все по-големи искания за подкрепа, включително тези, които живеят на семейни начала с някого и имат деца. Все по-малка част от младите военнослужещи ще искат да обвързват целия си трудов живот само с една организация или един работодател. Появява се необходимостта от гъвкава кариера, която да включва установени прекъсвания или възможности за професионален обмен. След професионализацията на армията все по-малко млади хора имат пред себе си ясен семеен модел, който да обясни и мотивира необходимостта и достойнствата на военната кариера.

Вътрешната среда също оказва влияние върху набирането и задържането на военнослужещи. Нейни фактори са заплащането на военския труд, работната среда и условията на труд, жилищното осигуряване, процедурите по привличане, подбор, обучение и развитие на кадрите, социалните придобивки и др.

Голямо влияние върху кандидатите оказва **заплащането на военския труд**. В момента заплащането се осъществява на основа на базата на ежегодно определяното със Закона за държавния бюджет възнаграждение за най-ниската длъжност, което за 2018 г. е 380 лв. при минимална работна заплата от 510 лв. Въз основа на тези 380 лв., с помощта на коефициенти за офицерите - не по-малко от 2,3; за офицерските кандидати и сержантите - не по-малко от 1,75 и за войниците (матросите) - не по-малко от 1,6, се определя заплата за длъжност. Формулираната по този начин заплата на войниците възлиза на 680 лв.

Друг фактор е **работната среда и условията на труд** във военните формирования. Тя в много от формированията не съответства на изискванията. Поради това, в повечето случаи условията на труд демотивират и отблъскват военнослужещите.

Следващият фактор са **жилищното осигуряване на военнослужещите**. Възприетият подход да се изплаща определена сума за наем на жилище, която в повечето случаи не съответства на реалния наем, също се отразява негативно както на привличането, така и на задържането на военнослужещите.

Проблеми създава и **процедурата за подбор** и приемане на военна служба. Въведени са редица бюрократични пречки, които изискват изразходване както на финансови, така и на времеви ресурси от кандидатите. Такива са медицинското освидетелстване за годност за военна служба, оценка на психологичната пригодност на кандидатите и свидетелство за съдимост. Общият набор от документи, които трябва да представи кандидата, са около 12 на брой.

Следващ фактор са **социалните придобивки**. Те включват: обезщетения и компенсации; социално осигуряване; пенсионно осигуряване; здравно осигуряване; социално подпомагане; застраховане; социална адаптация; отпих, възстановяване и спорт на военнослужещите и техните семейства, обезщетение за условията на труд и др. Общият брой на социалните придобивки през 2009 г. бяха 28. През 2010 г. в по-голямата си част бяха премахнати, а други намалени. Тези промени се отразиха негативно върху нормалното функциониране на войсковите формирования.

От направения анализ на външната и вътрешна среда за функциониране на системата за привличане и задържане на военнослужещите могат да се направят следните **изводи**:

1. Настъпили са значителни промени както във външната, така и вътрешната среда, които оказват негативно въздействие върху всички елементи на системата за набиране и задържане на военнослужещите и резервистите.
2. Във външната среда са се появили нови фактори като демографския срив, намаляване на безработицата и промените в навиците на обществото по отношение на реализацията, които не се отчитат от системата.
3. Основните промени във външната и вътрешна среда могат да се прогнозираат с тенденция за продължително въздействие върху системата, което изисква тяхното отчитане.

След анализа на външната и външна среда е необходимо да се направи кратък *структурен и функционален анализ на системата за набиране*

и задържане на военнослужещи и резервисти. Нейни основни елементи са кадровите органи, дирекцията за социална политика и военните окръжия. Основно функциониите на тези структури са насочени към назначаването, преназначаването и освобождаване от военна служба на военнослужещите и резервистите. Анализирайки системата, като цяло се вижда, че тя е непълна и незавършена. Ако сравним сегашната система при професионална армия и тази при наборната армия, съществени промени не могат да се открият, освен че при наборната армия системата беше цялостна, структурно и функционална изградена в съответствие с целите, които и се поставяха. От структурния анализ на системата се вижда, че липсват определени елементи, а между съществуващите има нарушени връзки. В системата няма структури за привличане и изследване на резултатите от политиките по набиране и задържане на кадрите. Липсва ясно очертана надсистема, която да ръководи и контролира процесите. Системата е децентрализирана, непълна, със сгрешено целеполагане, нисък коефициент на полезно действие и основно администрираща процесите. В нито една от структурите няма ясно определени функции по набирането на личен състав. Така изградена, системата както структурно, така и функционално, не съответства както на изискванията на професионалната армия, така и на промените в средата за функциониране. В условията на голяма конкуренция, каквато съществува на пазара на труда, тази система е неефективна и не може да изпълнява ефективно и в пълен обем целите, за които е създадена. Всички слабости, които показва системата при набиране и задържане на военнослужещи, ги показва и при набиране и задържане на резервистите. От направения анализ могат да се направят следните **изводи**:

1. Системата за привличане и задържане на военнослужещи както структурно, така и функционално, не съответства на професионална армия и не може да изпълнява ефективно поставените ѝ цели.
2. На системата липсва структура, която да отчита промените, настъпили във външната и вътрешната среда, поради което настъпват

сривове в нейното функциониране, водещи до непостигане на поставените цели.

3. Нарушените връзки между отделните елементи на системата я правят неефективна, трудно управляема и неспособна да реагира своевременно на промените.

В резултат на извършения анализ на промените във външната и вътрешна среда и на системата за привличане и задържане на кадри, могат да се обобщят причините за големия некомплект от личен състав. Те могат да се структурират в четири групи:

– *Първа група* са причини, свързани със структурата и функциите на системата за набиране и задържане на кадри. Те основно се заключават в липсващи структури за привличане на кандидати, несъответстващи на целите функции, нарушени връзки и неотчетени промени както във вътрешната, така и във външната среда за функциониране на системата.

– *Втора група* са причините от финансов характер – ниското заплащане на военнослужещите в сравнение с други сектори в страната, особено за войнишките длъжности, което прави войнската професия неконкурентноспособна на пазара на труда; бюджетно финансиране само за заети длъжности, поради което незаетите не могат да се обявят за попълване; неизвършването на актуализиране на размерите на допълнителните възнаграждения на военнослужещите; липсата на финансови средства за обявяване и провеждане на конкурси за свободните длъжности; недостатъчният размер на изплащаните компенсационни суми на военнослужещите, които ползват жилища при условията на свободно договаряне, годишен бюджет само за заетите длъжности.

– *Трета група* причини са от социален характер – недостатъчният брой жилища; незадоволителното социално положение на военнослужещите и техните семейства, несигурността, относно тяхното бъдеще; демографският срив, поради което не се явяват достатъчно кандидати, а голяма част от явилите се, не успяват да покрият изискванията за здравен и психологически статус, или се провалят на теста за интелигентност.

– *Четвърта група* са причини, свързани с армейската среда и професионалното развитие на кадрите – неясните перспективи за служебно развитие на войниците, честите промени в нормативната уредба, остарелият сграден фонд, амортизираната материална база и лошите условия на труд.

В резултат на направеното дотук изследване може с голяма достоверност да се формулира и проблемът, поради който некомплектът на армията достигна до 22%. **Проблемът е, че системата за набиране и задържане на кадрите работи неефективно. Тя, както структурно, така и функционално, не съответства на целите на въоръжените сили и не е в състояние да окомплектова военните формирования с подготвени и мотивирани военнослужещи и резервисти.**

При така формулиран проблем и установени причини за нарастващия некомплект от личен състав, могат да се предлагат адекватни мерки за неговото разрешаване. Първата мярка е незабавното реформиране на системата за кадрово осигуряване на армията. Трябва да се направят структурни и функционални промени, насочени към въвеждане в действие на пет основни функции, характерни за кадровите системи на професионалните армии. Те ще осигурят последователност в дейностите, извършвани от системата, и ще открият въпросите за набиране и задържане на личния състав. Последователно и накратко ще се спрем на всяка една от тези функции:

Първата е централната функция. Тя се отнася за организацията и проучването, които се съдържат във всички функционални области за работа с личния състав. Тя включва следните направления:

1. Структури за работа с личния състав. Структурите по управление на човешките ресурси трябва да реализират дейностите по набиране, обучение, оценяване, повишаване във военно звание, мотивиране, освобождаване и подготовка на военнослужещите за живот в гражданското общество, а също така да подпомагат командирите в реализацията на функциите им по управление на личния състав;

2. Проучване проблемите на личния състав. Необходимо е да се създаде система за проучвания, която да подкрепя политиките с кадрите, както и да предоставя необходимата информация при разработването на нова политика или при взимането на кадрови решения. Целта на проучвателната програма е да се изгради информационен център, който да събира, обобщава и анализира събраната информация и да съдейства при разработването на кадровата политика.

Втората функция е привличане. Функцията „Привличане“ отговаря за „подготовката на почвата“, за привличане и обучение на личния състав. Тя включва следните направления:

- работа с целевите групи за привличане в армията;
- набиране на личен състав.

За да се изпълни тази задача за ефективно окомплектоване на формированията, трябва да се набират около 3-4 кандидата за едно място с нужната квалификация и мотивация за служба в армията. Възрастовата група, към която трябва да се насочат усилията на структурите по набиране на личен състав, трябва да обхваща младежите от 18 до 34 години. Към тази група са насочени усилията и на останалите обществени и стопански организации. Още повече, че не може да се приеме вече за даденост обществената подкрепа на армията. Тя ще се определя от ролята и репутацията на нейния личен състав и в най-голяма степен, от това, доколко успешно се представя при изпълнение на нейната мисия и задачи. Затова дейностите по набирането на кадрови военнослужещи трябва да се извършват в по-голям фокус на групите във всички слоеве на обществото, независимо от етническата принадлежност, пол, религия или социален произход. Важно е набирането да се планира и извършва ефективно, на основата на цялостна преценка на рисковете и конкуренцията. Важно е също така дейността по набирането да се извършва ефикасно, като целта е планираните финансови средства да се изразходват най-пълноценно.

При реализирането на тази функция трябва да се спазват следните принципи:

- конкурентност – армията да се представя така на пазара на труда, че да е предпочитана при избор на професия от всякакви хора, независимо от техния етнически произход, религия, пол и без оглед на социалния им произход;
- ефективност и ефикасност – кампанията за набиране на военнослужещи да се координира чрез механизма на стратегия за набиране на кадрови военнослужещи, за да се повиши ефективността и да се търси най-доброто оползотворяване на средства;
- иновативност – структурите за набиране на военнослужещи да използват най-новите съвременни подходи в дейността си и да подпомагат обмена на най-добрите практики между органите за набиране.

Важна част от тази функция е работа по резерва. Резервът също има съществен принос за реализирането на способностите на армията. Затова политиката по отношение кадрите трябва да разглежда въпросите, отнасящи се до резерва заедно с въпросите на военнослужещите във всяка една област на кадровата политика. Специфичните въпроси, отнасящи се само за резерва, като мобилизацията и подкрепата на резервистите от работодателите, трябва да станат основа за работа с резерва.

Принципите за работа с резерва са:

- диференцираност при съставянето на политиката за резерва – трябва да се вземат под внимание различните особености на резервистите, като: срокове и условия за служба в резерва, професионалните им взаимоотношения с цивилни и военни работодатели и агенции, положението им в обществото, използването им в състава на армията в мирно време и по време на кризи;
- целесъобразност – работата с резерва трябва да е насочена към това резервистите да са:

- ✓ наличност при необходимост;
- ✓ интегрираност с военнослужещите;
- ✓ ефективност в изграждане на оперативните способности, на войсковите единици.
- законосъобразност – процедурите и законите трябва да съдействат за създаване на добро отношение към резервистите както от работодателите, така и от обществото като цяло;
- съпричастност – подготовката на резервистите трябва да се подкрепя от техните работодатели;
- съвместимост на уменията – приложимите в гражданския живот умения на резервистите да се превръщат в основа за тяхното използване в армията;
- публичност – да се увеличат връзките на резерва с военнослужещи от активните сили и обществото като цяло и те да добият обществено признание.

Важен момент е и индивидуалното обучение. Качествената индивидуална подготовка е особено важна за изграждането на модерна и боеспособна армия и допринася много за способностите и кадровото развитие на военнослужещите. Индивидуалната подготовка трябва да е насочена към придобиване на знания и умения, от които военнослужещите се нуждаят, за да изпълняват функционалните си задължения.

Третата функция е задържане. Функцията „Задържане“ се отнася за всички необходими условия, които трябва да са налице, за да е удовлетворен личният състав от работата си в армията, а също така да получи добра основа за адаптация, след напускане на армията. Тя включва следните направления:

На първо място е управлението на кадровото развитие. Въоръжените сили се нуждаят от система за управление на кариерата, която да попълва длъжностните разписания с воен-

нослужещи с подходяща квалификация. Управлението на кариерата представлява серия от принципи, които са в основата на кариерното развитие на военнослужещите те са:

- да управлява кариерата на офицерите и другите категории военнослужещи, за да постигнат ефективно и удовлетворяващо развитие, да подпомага мотивацията, а също така и да повишава уменията и опита на военнослужещите така, че да придобият квалификация и за следващи назначения;
- да осигурява на целия личен състав подходящо обучение и придобиване на опит за длъжностите, на които са назначени;
- да интегрира индивидуалните нужди и желания за развитие на военнослужещите с изискванията за професионално развитие, посредством оценяването им;
- да изгради и поддържа подходящи системи за оценка и повишения;
- да подпомага развитието на военнослужещия през различните етапи от кариерата посредством подготовка на достатъчен брой военнослужещи;
- да информира за промени в управлението на кариерата, които се отразяват и върху други области на кадровата политиката.

Второ, парично възнаграждение. Военнослужещите трябва да имат такъв пакет от възнаграждения, който да осигури набирането и задържането им на служба. Заплатата на военнослужещите в общи линии трябва да е еднаква с тези на сходни длъжности в гражданския живот. Освен нея, военнослужещият трябва да получава и допълнително заплащане за негодите на службата. Пакетът от възнаграждения трябва да осигури на военнослужещия достойна пенсия след приключване на службата.

Трето, парични надбавки. На военнослужещите се полагат и надбавки към заплатата, които да подкрепят кадровата политика. Надбавките трябва да

се дават за разходи, направени по служебни причини или за да компенсират онези неудобства на военния живот, които не са покрити от заплатата и да улеснят задържането на кадрите.

Четвърто, образованието и квалификацията, които трябва да предоставят основни познания и представи, да допълва индивидуалното обучение и да подпомага развитието на честност и отговорност. Също така трябва да предложи възможности за непрекъснато обучение и квалификация, които да стимулират цялостното изграждане на военнослужещия и по този начин да подпомага както набирането и задържането на кадрите, така и по-лекото им адаптиране към цивилния живот.

Пето, условия на труд в армията. Съществуват определени условия на труд, отнасящи се до военнослужещите, които не се разглеждат от никоя област на кадровата политика. Те включват влиянието на националното и Европейското законодателство върху военнослужещите. Това са отпуски, храна, гласуване, членуване във външни организации, условия за майчинство/бащинство и връзки с медиите. Всички те допринасят за подпомагане на личния състав и трябва да бъдат отчетени.

Шесто, разглеждане на жалбите и сигналите. Войнската дисциплина и отсъствието на профсъюзи, сдружения или други органи в армията, представляващи военнослужещите, изисква добре развита система за подаване на жалби и сигнали. Посредством нея, сигналите на всеки военнослужещ може да се регистрират и разглеждат. Тази система трябва да предостави възможност на всеки военнослужещ да подава жалба и тя да бъде разгледана, както и да бъдат взети съответните мерки по нея.

Четвъртата функция е поддържане. Функцията „Поддържане“ е отговорна за осигуряването на среда (определен жизнен стандарт) на военнослужещите и техните семейства, за да могат те пълноценно да изпълняват служебните си задължения. Тя включва следните направления.

1. Социална политика.

Важно изискване за нормално функциониране на войсковите единици е да се осигури бла-

госъстоянието на военнослужещите и техните семейства. Такова осигуряване включва широкообхватни социални грижи, които неминуемо ще допринесат за повишаване на способностите на въоръжените сили.

2. Условия за живот.

Личният състав на въоръжените сили (включително и техните семейства) се нуждае от подходящи условия за живот, както във войсковите подразделения, така и при изпълнението на различни мисии. Условията за живот включват три основни елемента: място за спане, място за хранене и място за обществени дейности. Това осигуряване трябва да отговаря, доколкото е възможно на съвременните стандарти на живот;

3. Работна среда и условия на труд.

Министерството на отбраната трябва да осигури работна среда и условия на труд, съобразени със здравно-осигурителните норми в рамките ограниченията в армията, както по време на операции и мисии, така и във войсковите подразделения.

Последната пета функция е „Помня“. Функцията „Помня“ се занимава с предоставянето на помощ и подкрепа на бивши военни и техните семейства, както и на семействата на загинали военнослужещи. Тя включва следните направления:

1. Работа със семействата на военнослужещите.

Семейната политика трябва да проявява грижа за семействата на военнослужещи и да отчита техните нужди. Членовете на семействата на военнослужещите трябва да не са в неравностойно положение спрямо съпоставимите им цивилни граждани.

2. Работа с ветераните.

Ветераните са бивши военни от армията. Те никога не бива да бъдат забравяни. При работата с тях трябва да се отчита, че те, както и семействата им, имат специфични нужди, които трябва по възможност да бъдат задоволявани.

3. Работа със семействата на загиналите.

Въоръжените сили трябва да отчитат и никога да не забравят важния принос, както на действащите, така и на бившите военнослужещи и техните семейства. Отношението към семействата на загиналите трябва да е специфично и непрекъснато да се подобрява.

С реформирането на системата за привличане и задържане на кадрите ще се наложат промени в организационното изграждане и използване на доброволния резерв. Той трябва да се реорганизира според способа за комплектоване на въоръжените сили, като се раздели на организационен и индивидуален резерв. *Организационният резерв* е предназначен за попълване на войскови единици (взвод, рота) от състава на формиранията. Резервистите сключват договор за съответна длъжност. Те се подбират за конкретното формиране и постоянният им адрес на живеене не може да е по-далече от 50 максимум 100 км. от района в който е дислоцирано войсковото формиране. *Индивидуалният резерв* са резервистите, сключили договор и назначени на определени длъжности (за които има дефицит на кадри, финансисти, лекари, юристи и др.) във войсковите формирования и щабовете от активните сили. Резервистите от този резерв притежават професионална военна подготовка или гражданска специалност за съответната длъжност и са сключили договор за служба в резерва. Службата в доброволния резерв се изразява в провеждане на обучение веднъж в месеца във формирането, в което е приет на служба резервиста. Обучението се провежда в събота и неделя, а веднъж годишно резервистите участват в десетдневно учение провеждано от военното формиране. Сключилите договор за служба в доброволния резерв могат да работят и по друг договор. Резервистите могат да носят военна си униформа по всяко време, издава им се карта за служба в резерва и могат да ползват и други привилегии определени със закон. Работодателите на резервистите също могат да ползват определени законови привилегии.

5.2 Предложения

Освен реформирането на системата за набиране и доброволния резерв за преодоляване некомплекта от личен състав, трябва да се предприемат и следните действия:

1. Да се разшири обхватът на възрастовата граница на кандидати за набиране за служба в армията. Горната граница на годините за кандидатстване да се увеличи от 28 на 34 години, като пределната възраст за военна служба от 46 години се запазва.
2. Да се опрости процедурата за кандидатстване и се назначат длъжностни лица, отговорни за набиране на кандидатите.
3. Да се създаде Национален център за подбор и начална военна подготовка на войници за трите вида въоръжени сили, където да се извършват медицинските прегледи, подбора на кандидатите и началната военна подготовка. Специалната военна подготовка се извършва в центровете за специална подготовка на видовете въоръжени сили.
4. Да се изградят в поделенията ергенски общежития за военнослужещите.
5. Да се осигурят възможности за кариерно развитие на войниците в сержантските полета или в кариерните полета на офицерите.
6. Да се разработи методика за ежегодно актуализиране на заплащането на военнослужещите, като формирането на заплатата да съдържа базов компонент, определен от военното звание и система от бонуси, базирани на спецификата на длъжността, условията на труд и степента на риска.
7. Да се разработи методика за годишно стимулиране на военнослужещите при показани високи резултати в служебната дейност.
8. Да се изготви програма за увеличаване и поддържане на ведомствения жилищен фонд на Министерството на отбраната.

9. Да се извърши промяна в нормативната уредба, регламентираща изплащането на членовете на семействата на военнослужещите на компенсационните суми на живеещите в жилища при условията на свободно договаряне, преводните пари при преместването от един в друг гарнизон, картите за почивка и санаториално лечение, като се даде възможност да се изплащат пари не само на семейните, но и на живеещите на семейни начала военнослужещи и техните деца.
10. Да се създаване на фонд „Условия на труд“ за финансиране и съфинансиране на проекти и програми за подобряване условията на труд с конкретна практическа насоченост и приложимост на резултатите.
11. Да се оцени кадровия потенциал на административните области и се премине постепенно към реорганизиране на въоръжените сили с цел дислоциране на малки военни формирования - рота или батальон в области с необходимия кадрови потенциал.
12. Да се въведе доброволната служба във формирования, които не могат да се попълнят с личен състав. От извършеното социологическо проучване се установи, че от 2% до 4% от младежите между 18 и 34 год. биха се записали за доброволна военна служба.
13. Да се създаде законова възможност за преминаване от резерва в активните сили и обратно.

Опитът на професионалните армии, показва, че по отношение на личния състав са необходими дългосрочни цели и общи усилия за тяхното реализиране. Проблемите на настоящия етап са свързани с увеличаване ефективността на механизмите за набиране, началната и специална военна подготовка и задържането на кадрите. Решаването на тези проблеми ще увеличи броя на кандидатите за служба в армията. Другите проблеми, които също трябва да намерят своето решение, са свързани със заплащането, настаняването, кариерата в армията, образованието и здравеопазването. Необходим е по-задълбочен анализ на факторите,

които мотивират или демотивират военнослужещия да остане или напусне армията за да се предприемат ефективни мерки за задържане.

За успешно функциониране и реализиране на всички мерки по личния състав са необходими: постоянна дислокация на формированията, устойчиви организационно-щатни структури на войсковите единици и финансов ресурс. Балансът на инвестиционните решения по отношение на „личния състав“ и останалите разходи на Министерството на отбраната и добре прецененият риск са ключ към успеха. Необходима е реалистична оценка за това какво може да се направи по отношение на личния състав. Трябва да се вземе под внимание фактът, че някои кадрови проблеми на армията не могат да бъдат решени за кратко време. Затова са необходими постоянни усилия и дългосрочни планове, базиращи се на задълбочени изследвания. Това означава, че трябва да са ясни приоритетите и те да са съобразени с най-важните и неотложни потребности на армията. Затова военнослужещият трябва да е в центъра на планирането, да се инвестира в него и да се даде на него и на неговото семейство увереност в бъдещето.

Общи изводи и предложения

ИЗВОДИ

Първият извод, който се налага е, че общата европейска отбрана е възможност за развитие на въоръжените сили и тази възможност не бива да се пропуска.

Второ, към момента не е ясно какви въоръжени сили са необходими и какви отбранителни способности да генерират те. Това дава своето отражение върху размера на бюджета за отбрана и реализацията на проектите за модернизация на БА.

Трето, липсва ясна политика на Министерството на отбраната за управление и развитие на научните изследвания и иновациите във ВС.

Четвърто, липсва ефективна политика по управление на човешките ресурси във ВС, поради което некомплектът постоянно се увеличава.

Пето, социалната дейност във ВС не способства за мотивация за служба и не постига желаните резултати.

Предложения

Като се имат предвид направените изводи, могат да се формулират няколко предложения.

Първо, България да инициира изготвяне на концепция за изграждане на европейската отбрана и задълженията на страните в нея.

Второ, на базата на това да се извърши преглед на отбраната, за да се установи точно с какво разполагаме и какво трябва да имаме. Това е базата за изготвяне на планове за развитие на ВС и за модернизацията.

Трето, прегледът на отбраната ще покаже и насоките за развитие на военнообразователната система, научните изследвания и иновациите в БА.

Четвърто, да се разработи нова стратегия за управление на човешките ресурси и кариерен модел, с което ще се преодолее сегашният волонтиризм в тази сфера.

* Предложения от участници в дискусиата

1. Стратегическият преглед на отбраната да се проведе под ръководството на правителството и президента на Република България.
2. Да отпадне таванът на пенсиите.
3. Модернизацията на БА да се извършва паралелно с възстановяване на нейната боеспособност.
4. Да се промени нормативната база, свързана с набирането, подготовката и използването на резерва, като се разширят правомощията на военните окръжия.

В заключение трябва да се отбележи, че общата европейска отбрана е стъпка в еманципацията на ЕС. Известно е, че използването на сила е част от международните отношения и ако ЕС иска да бъде фактор в глобалната сигурност и глобалното управление, то следва да разполага със съответните способности. На този етап вторият сценарий изглежда най-приемлив във всеки един аспект. Все пак, кой вариант ще бъде приет зависи преди всичко от политическата воля и желание на страните-членки на ЕС за задълбочаване на сътрудничеството и изграждането на обща европейска отбрана.

Списък на използваните съкращения

БА	Българска армия
БВП	Брутен вътрешен продукт
ВВС	Военновъздушни сили
ВМС	Военноморски сили
ВПК	Военнопромишлен комплекс
ВС	Въоръжени сили
ЕОО	Европейска отбранителна общност
ЕПДОО	Европейски план за действие в областта на отбраната
ЕПСО	Европейска политика за сигурност и отбрана
ЕС	Европейски съюз
ЗОП	Закрити огневи позиции
МО	Министерство на отбраната
НАТО (North Atlantic Treaty Organization)	Организация на Северноатлантическия договор
ООН	Организация на обединените нации
ПВО	Противовъздушна отбрана
ПСС	Постоянно структурирано сътрудничество
РЛС	Радиолокационна станция
САЩ	Съединени Американски Щати
СВ	Сухопътни войски
ЦИПСО	Център за изследване на политиките в сигурността и отбраната

За авторите:

Полковник о.р. д-р Захарин Марков

Заемал е различни командни, административни и академични длъжности в Българската армия, Министерството на отбраната и щабове на НАТО. Доктор е по научна специалност „Организация и управление на ВС“. Доцент е в професионално направление „Национална сигурност“, научна специалност „Организация и управление извън сферата на материалното производство“.

Полковник о.р. проф. Атанас Иванов Начев,

доктор на техническите науки
Работил е в редица научноизследователски институти, свързани с отбраната. Директор на Института за перспективни изследвания за отбраната за периода 2002-2009 г. Професор в Университета по библиотекознание и информационни технологии. Професор и ръководител на катедра "Компютърни системи технологии" в Шуменския университет "Епископ Константин Преславски". Сътрудничи с редица институти на Българската академия на науките.

Полковник о.р. Иван Иванов

Заемал е командни и ръководни длъжности в Българската армия и Министерството на отбраната като заместник министър. Бил е ръководител на структури на международни организации, изпълняващи мисии в различни страни. Той е първият български офицер, завършил пълния курс за ръководни кадри в колежа на НАТО, Рим, Италия. От 2008 г. е президент на Конфедерацията на обществените организации от сигурността и отбраната (КООСО). Директор на Център за изследване на политиките в сигурността и отбраната (ЦИПСО).

Полковник о.р. Пламен Халачев

Служил в Сухопътни войски, ГЩ и МО. Той е вторият българин, завършил Колежа по отбраната на НАТО в Рим и председател на Асоциация на завършилите Колежа по отбраната на НАТО. Полковник Халачев е разработил първата Бяла книга за отбраната и въоръжените сили и първия Стратегически преглед на отбраната.

Полковник о.р. доц. д-р Георги Цветков

Полковник о.р. доц. д-р Георги Цветков е заемал различни длъжности във висшите военни училища, ГЩ на БА и МО. Завършил службата си като заместник-директор на дирекция „Управление човешки ресурси“ – МО. Доктор е по научна специалност „Организация и управление на въоръжените сили“, а хабилитацията е в професионално направление „Военно дело“.

Издател

Фондация Фридрих Еберт | Бюро България
Ул. Княз Борис I 97 | 1000 София | България

Отговорен редактор:
Хелене Кортлендер | Директор, ФФЕ, Бюро България
тел.: +359 2 980 8747 | факс: +359 2 980 2438
<http://www.fes-bulgaria.org>

Заявки:
office@fes.bg

Използването с търговска цел на всички, издадени от Фондация Фридрих Еберт (ФФЕ) публикации, не е позволено без писменото съгласие на ФФЕ.

Всички текстове са достъпни онлайн
www.fes.bg

Мненията, изразени в тази публикация, принадлежат на автора/авторите и не отразяват непременно позицията на Фондация Фридрих Еберт.

ISBN 978-954-2979-33-3